

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת תולדות

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת תולדות

מפתח העניינים

כלל ישראל בא מאברהם אבינו לבדו / לעולם אל יתייאש אדם מן הרחמים / הקב"ה מתאווה לתפילתן של ישראל / עיקר התגברות היצר הוא על ביטול תורה / מחיצה של ברזל

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ויעתר יצחק לה' יז
ב. בענין יצחק ורבקה היו עקרים יח
ג. בענין עשו הרשע יט
ד. בענין צבעי העין כא
ה. בענין מתי היה הרעב הראשון בבריאה כב
ו. בענין אחים קולם שוה ודומה כד
ז. בענין ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד כו

מפתח שנות היים

- ו. אכילה עם עמי הארץ כט
ז. אכילה עם תלמידי חכמים כט
ח. אמונה לא
ט. אמן יהא שמיה רבא לב
י. אנגריא בתלמידי חכמים לג
יא. אשה טובה לג

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין ראיית דם לנשים ואנשים לד
ב. בענין ריצוי לדבר מצוה לה
ג. בענין היינו למדין גזל מנמלה לז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

יפה בת עליה

אליהו מאיר בן סימי

מסעודה בת חסיבה

פיבי בת חסיבה

יוסף בן אסתר

שמעון בן עליה

מרגלית בת סימי

סימי בת חנה

מסעוד בן אסתר

יעקב בן עליה

שולמית בת כחילה רחל

יצחק שלום בן צ'לחה חנה

תנצב"ה

כ"ט ישראל בא מאברהם אבינו לבדו

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן ולעיין בפרשת השבוע, פרשת תולדות.

בגמרא בברכות (דף לב:): אמרו רבותינו: **תנו רבנן, ארבעה דברים צריכים חיזוק, ומפרש רש"י** 'שיתחזק בהם אדם תמיד בכל כוחו'. תורה, ותפילה, דרך ארץ ומעשים טובים. אלו ארבעת הדברים שעל האדם להתחזק בהם תמיד ובכל כוחו, ואחד מהם הוא התפילה, בה נעסוק מענין הפרשה.

בסוף הפרשה הקודמת סיימנו את 'מסכת אברהם', וכאן מתחיל הפסוק ומדבר על יצחק אבינו. ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה. ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו.

כבר הרגישו רבותינו במה שאמר הפסוק 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק', שלכאורה יש כאן כפילות, ואחרי שאמרנו שיצחק היה בן אברהם, למה לכפול ולומר שוב 'אברהם הוליד את יצחק'?! ופירש רש"י שכוונת התורה כי על ידי ש'יצחק בן אברהם' היה ניכר ודומה בקלסתר פניו לאברהם, היתה הוכחה שאברהם הוא הוא שהוליד את יצחק, ולהוציא מדעתם ושבושם של הליצינים.

אך שמעתי ביאור נפלא מדודי ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, וכיום גם נדפס ביאור זה בספרו (קול יהודה פרשת חיי שרה). הוא מקדים ומביא את מה שכתוב בפרשה הקודמת (בראשית כד, א) 'וה' בירך את אברהם בכל', וכתב רש"י בשם רבותינו כי 'בכל' בגמטריא הוא חמישים ושתים, שעולה בגמטריא 'בן'. כלומר, שהקב"ה בירך את אברהם אבינו בן.

שאל רבי יהודה זצ"ל, וכי אנחנו לא יודעים שלאברהם אבינו יש בן, הוא יצחק אבינו ע"ה?! והלא כל הפרשה הקודמת עוסקת בענינו של יצחק אבינו. ולמה זה צריכה התורה להזכיר את זה שהקב"ה בירך את אברהם בן ברמו הזה שהוא בגמטריא 'בכל'?! למה לא לומר בפירוש 'וה' בירך את אברהם בן'?!?

ושמעתי, אמר רבי יהודה צדקה, הסבר יפה בזה מהגאון רבי דוד יונגרייז זצ"ל, שהיה מרבני ירושלים בדור הקודם. באמת, בכל הענין של האבות והאמהות יש חידוש גדול, שאנחנו מוצאים אצל כולם שהיו עקרים. אברהם אבינו זכה לבן רק כשהיה בן תשעים ותשע, ושרה היתה אז בת תשעים, באופן שהבן שנולד להם לעת זקנתם נולד להם בצורה ניסית ובשידוד מערכות הטבע. למה לא נולד לאברהם בן כמו שנולד לרוב האנשים בעולם, בלי שידוד מערכות הטבע ובלי מלאכים שיבשרו על זה?!?

אותו הדבר אנחנו רואים גם אצל יצחק, שלא זוכה לבנים בדרך הטבע. וגם רחל היתה עקרה ולא ילדה, עד שאמרה ליעקב אבינו (בראשית ל, ב) 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי'. למה אצל כל אבותינו מצאנו שלא היו להם בנים בדרך הטבע ובאופן הרגיל?

אך ההסבר הוא, כי זאת אסור לנו לשכוח, מי צריך ומי עתיד לצאת מאברהם אבינו - כלל **ישראל**. ובהיות ובנין האומה הישראלית עתיד להגיע מאברהם אבינו, לכן היה צורך שלא יוכל אברהם להוליד בדרך הטבע, אלא רק בדרך נס. מדוע? - כדי שיפסק כל קשר וזיקה עם אביו תרח. עם ישראל צריך להיות זך טהור ונקי, ואילו היה אברהם מוליד כדרך שכל האדם מולידים, שמתחתנים ומיד מולידים, אזי היה משתתף כאן גם כוחו של תרח. לכן הוצרך להיות שאברהם אבינו יהיה עקר, ואז יהיה זה בחינת 'בש המעיין ונקצץ האילן', ואין כאן עוד השפעה של תרח. רק אחרי שהזקין אברהם אבינו מאד, הוליד בדרך ניסית ובשידוד מערכות הטבע, כשאין כאן כל קשר לתרח אביו.

לכן כתוב 'וה' בירך את אברהם בכל', ו'בכל' בגמטריא 'בן'. מה נרמז כאן? - שה'בן' הזה 'בכל' - כל כולו שייך לאברהם, ואין כאן שום שייכות זיקה והשפעה לתרח.

וזו הסיבה לכפילות בפסוק שלנו. אומרת התורה - 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם', אבל דע לך שלא היה יצחק בנו של אברהם כדרך כל בן שנולד לאביו, שאז יש בו גם שייכות וזיקה מהסבא ומהדורות שלפנים, אלא '**אברהם** הוליד את יצחק', כלומר, הוא לבדו הוליד את יצחק, וכל הורתו ולידתו של יצחק בקדושה ובטהרה, מבלי שייכות לדורות הקודמים.

לעולם אל יתיאש אדם מן הרחמים

זהו היסוד של רבי יהודה ע"ה. אבל יש יסוד נפלא נוסף של רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל. הוא הוסיף להקשות, שהרי קיימא לן דלא עביד קודשא בריך הוא נסא למגנא (כמצויין בספר פרדס יוסף שמות א' י"ב ושם כ"ח כ"ד ובספר ישמח משה עה"ת בהרבה מקומות). כלומר, בעת שהקב"ה ברא את הבריאה, הוא ברא את הבריאה עם חוקי הטבע הקבועים והרגילים בה, כגון שהשמש זורחת במזרח ושוקעת במערב, וכיוצא בזה. הנס מהותו הפקעה ושבירה של מערכות הטבע הרגילות (עיין רמב"ן בראשית י"ז א', ובמגיד דבריו ליעקב), ואין הקב"ה משנה את כללי הטבע בחינם.

אם כן, מדוע כאן הקב"ה שינה מהנהגתו ועשה את הניסים האלו לאברהם וליצחק, שיפקדו בבנים למרות עקרותם? הלא לכאורה נס בחינם הוא, שהרי יכל הקב"ה מלכתחילה לברוא את האבות בריאים כאחד האדם, ואז היו מולידים כדרך העולם, ולמה זה סובב הקב"ה את הכל באופן הזה?

ביאר רבי צדוק הכהן זצ"ל (ספר דברי סופרים אות ט"ז), כי אכן צורך גדול היה בכל הדבר הזה, בכדי ללמד אותנו לקח ומוסר שאצל המאמין בחי העולמים ית"ש, אין מציאות של יאוש כלל. הנה, אברהם ושרה זקנים באים בימים, ובדרך הטבע אין להם אפשרות עוד להוליד ילדים, אך לבסוף כל כלל ישראל הגיע מהם, שלא בדרך הטבע.

אם יבוא פעם איזה יהודי ויאמר, 'תשמע, המצב אבוד, ואפסה כל תקווה'. 'אין דרך לשנות את המצב הנורא', יאמרו לו, 'רגע. מאיפה הגעת?' 'מאברהם ויצחק, שלכאורה לפי כל הנתונים לא היו ברי הולדה כלל, (וכמפורש בחומש, ועיין יבמות ס"ד א' ודוק), ועם כל זה הנה לך, אתה נמצא פה יחד עם כל כלל ישראל. והרי לך כי כל מה שאתה סבור שאין תקווה ואין תיקון, אינו נכון כלל ועיקר כי לכל יש תיקון ולהכל יש תקנה'.

לפעמים היצר מגניב לאדם מחשבות כאלו, שהאדם אומר לעצמו, אני בגיל שלי ובמצב שלי, לא יכול כבר לתקן. כל כך ירדתי וכל כך קלקלתי, ואני כבר אבוד. בשביל זה אברהם אבינו, יצחק אבינו, ואמותינו, היו עקרות! הסתכל עליהם ותראה איך שלמרות שלכאורה הכל היה אבוד ולא היתה להם תקנה, אדרבה ואדרבה, כל כלל ישראל באו מהם, ובכללם גם אתה בעצמך.

זהו שאמרו רבותינו (ברכות י). 'לעולם אל יתייאש אדם מן הרחמים'. כי אנחנו מאמינים בני מאמינים בהקב"ה, ולפעמים אנחה אחת שאדם נאנח מעומקא דלבא עולה ובוקעת עד כסא הכבוד, והקב"ה משדד את מערכות הטבע ועושה לו נס ופלא. וכך זה הן בעיניים גשמיים כמו פרנסה, בריאות ובנים, ועל אחת כמה וכמה שכך זה גם בעיניים רוחניים שאל לו לאדם לומר, 'אין מה לעשות', 'כך זה המצב'.

רבי חיים ויטאל כותב בספרו שערי קדושה, שזהו הדבר הראשון שבו היצר מסית את האדם מעבודת קונו. היצר מגייע לאדם ואומר לו, 'תשמע, אחד כמוך - אבוד'. 'אתה לא יכול לשפר את עצמך, אתה כל כך התרגלת לעשות מה שאתה עושה, ואין לך דרך לצאת מזה. ואם כן שעולם הבא בכל מקרה לא יהיה לך, לפחות תדאג שיהיה לך העולם הזה'. (והאריך בזה בספר פלא יועץ ערך תשובה ובערך רדיפה ע"ש).

בזה היצר משתדל תמיד לתפוס את האדם. אך לזה אנו בני אברהם יצחק ויעקב, ועלינו לזכור תמיד שעוד מימי אבותינו הושרשה בנו המידה הזו שאנחנו לא משועבדים לכללי הטבע, כי אב גדול לנו בשמים שברגע אחד יכול להוציא אותנו מאפילה לאור גדול, גם אם זה מתנגד לחוקי הטבע הרגילים.

הקב"ה מתאווה לתפילתן של ישראל

רבינו בחיי ז"ל שהיה מרבתינו הראשונים, גם הוא עומד כאן בפרשה [וביתר אריכות בפרשת עקב] מה פשר העקרות שהיתה אצל אבותינו, והוא תולה את זה בתפילה.

שהרי, כך נאמר אצלנו בפסוק: ויעתר יצחק לה' לנוכה אשתו כי עקרה היא. יצחק אבינו מתפלל על רבקה שתפקד, ורש"י כותב שלא היתה זו סתם תפילה, אלא הרבה והפציר בתפילה. רבותינו במדרש רבה אמרו (דברים רבה פ"ב, א), כי יש עשרה לשונות של תפילה. כלומר, יש דרגות שונות וסוגים שונים של תפילה, הן בתפילות הציבור שתקנו לנו רבותינו, והן בתפילות הפרטיות שכל אחד ואחד שוטח לפני קונו.

על הפסוק (בראשית מח, כב) 'אשר לקחתי בחרבי ובקשתי' אומר התרגום 'בצלותי ובבעותי'. ולכאורה מה ההבדל בין 'צלותי' לבין 'בעותי', הלא שני אלו משמעות אחת יש להם, שהתפלל יעקב?! ואמרו המפרשים, כי בתפילה יש שני גדרים. יש בחינה של חרב, 'בצלותי', ויש בחינה של קשת - 'ובעותי'. החרב היא התפילה שתקנו לנו רבותינו, שחרית מנחה וערבית, וכמו שחרב חותכת, כך גם התפילה הזו שאדם מתפלל כסדר שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה, פועלת את פעולתה. אבל יש גם את התפילה הפרטית שאדם מתפלל מעומקא דלבא דיליה על צרכיו, בשפה ובלשון שלו, וזו היא בחינה של קשת. כמו שבקשת ככל שתמתח יותר את מיתר הקשת כך החץ יעוף רחוק יותר, כך גם בתפילה פרטית, ככל שתכניס יותר את הלב בתפילה שלך, תהיה בגדר הזה של 'הרבה והפציר בתפילה', כך גם התפילה תפעל יותר*. (ועיין משך חכמה בראשית מ"ח כ"ב).

הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל היה נוהג ללכת להתפלל בקבר רחל, וכשהוא היה מגיע לשם, היה פונה אל רחל ומדבר אתה כמו בן שמדבר אל אמו. הוא היה אומר, אמא רחל, נכון שכתוב (ירמיהו לא, טו) 'מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה?!' - אני, הבן שלך חיים,

א. ואמנם כלל גדול בידינו מרבינו הגדול החזון איש זצ"ל, שאין תפילה שלא פועלת. כל תפילה פועלת את פעולתה, ואם אתה לא רואה איך שהיא פועלת עכשיו אזי היא תפעל לאחר זמן, ואם לאחר זמן גם כן לא תפעל, אין זה אלא כי תפעל את פעולתה אצל הבן שלך או הנכד. אבל אין מציאות כזו שתפילה שאדם שוטח תשוב ריקם.

והיה אומר החזון איש, שזו הסיבה שלפעמים רואים איזה אחד שגודל בתורה לשם ולתפארת, למרות שלא חשבו ולא צפו שהוא בר הכי. איך זה קורה? - על ידי שהסתא שלו בכתה והתפללה לפני הבורא, שמר הקב"ה את תפילותיה ודמעותיה וזה השפיע על הנכד שלה.

אך מכל מקום התפילה כאמור היא כמו הקשת. למרות שאין תפילה שלא פועלת, אבל כל כמה שאדם כניס בתפילה שלו יותר ויותר את כוונת הלב ותחנונים, כך היא תפעל יותר.

אומר לך שאל תמנעי את קולך מבכי. תראי את הרדיפות והתלאות שעוברות עלינו ותבכי ותבכי ותתחנני עלינו.

כידוע, הציון של רחל אמנו מחולק לשנים, לגברים ולנשים. פעם אחת עמד רבי חיים שמואלביץ בקבר רחל והתפלל, ולפתע אזנו קולטת את אחת הנשים שעומדת מהעבר השני, ועומדת ומפללת וכך אומרת: 'אמא רחל, תתפללי עלי. הלא את יודעת שאני עקרה ואין לי ילדים, ואת הלא טעמת את ההרגשה הזו של אשה ללא ילדים. אנא ממך תבקשי מה' שיפקוד אותי בבן'.

שמע את זה רבי חיים שמואלביץ ופרץ בבכי. אמר לנוכחים, אין לי ספק שהתפילה של האשה הזו עשתה רעש בשמים, ולכן בבקשה ואמרו לה שבודאי שלשנה הבאה תפקד בבן, ואני מבקש להיות סנדק בברית שלו. ואכן כך היה, לאחר שנה נולד לה בן ורבי חיים היה הסנדק.

איך ידע רבי חיים שמואלביץ שהתפילה שלה התקבלה? - כי זה דבר ברור ופשוט, שתפילה שבוקעת מעומק לבו של אדם, כאשר אדם פונה להקב"ה ואומר לו מעומק הלב, 'אין לי מי שיוכל לעזור לי מלבדך', אבא רחמן תעזור לי... תושיע אותי... חזקה על תפילה כזו שתפעל ותעשה פרי לטובה.

ואלו הם דברי רבינו בחיי: היה ראוי בכתוב הזה להקדים ולומר בתחילה ותהי רבקה עקרה. לכאורה קודם כל היתה צריכה התורה להקדים לנו את הידיעה שרבקה היתה עקרה, ולאחר מכן לספר על שיצחק אבינו מתפלל עליה שתפקד עד שאכן נפקדה. ולמה זה התורה מספרת על התפילה של יצחק עוד קודם שהיא מספרת על כך שבכלל רבקה עקרה? - אך בא לומר להקדים את העיקר, ולמדנו שאין הכוונה שתהיה העקרות סיבת התפילה, אילו היתה התורה מקדימה את זה שרבקה היתה עקרה ולאחר מכן מזכירה את התפילה, היינו אומרים שהסיבה שיצחק התפלל היא בגלל שרבקה עקרה. ולא היא. שאם כן הסיבה עיקר והתפילה טפל לה. אם כן יצא שהעיקר היא מה שלא היה לה ילדים, והתפילה היא רק מסובב וטפלה לילדים. אבל הכוונה כי התפילה סיבת העקרות לומר לך שלא היתה עקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, ולפיכך הקדים התפילה שהיא הסיבה והעיקר שבשבילה באה העקרות לרבקה אמנו.

אדם שבאה עליו איזו צרה אומר לעצמו, 'אוי ואבוי, צריך להתפלל כדי שהצרה תעבור'. ואינו יודע שכל הסיבה שהגיעה הצרה הזו היא כדי להביא אותו להתפלל, ואילו היה מקדים תפילה מראש היה חוסך מעצמו את כל הצרה הזו.

הוא מה שאומר רבינו בחיי. לכן הקדימה התורה קודם 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו, כי בגלל הצורך בתפילה, לכן - 'כי עקרה היא'. לכן היתה רבקה עקרה, כדי שיצחק אבינו

יתפלל. וזהו שאמרו רבותינו, מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים.

ביסוד הזה יתבארו הרבה ענינים, והרבה דברים שנוגעים למהלך החיים, הן בכללות הציבור והן בפרטות, נוכל להבין ולהשכיל על פי זה. רבינו החזון איש זצ"ל היה ידוע בכך שהיו באים אליו אנשים רבים באופן קבוע ושוטחים בפניו את הצרות והבעיות שיש להם, והוא היה יושב בסבלנות ושומע כל אחד ואחד, ונותן לזה עצה ולשני ברכה, וכן הלאה. אבל שמעתי שהרבה פעמים כשהיה בא אליו משהו ומספר לו על הבעיות שלו, היה אומר לו החזון איש, 'דע לך שמבקשים ממך בשמים שתתפלל'. ואילו היינו מחזקים מראש את הקשר עם ה' יתברך, תוקעים בלבנו את היות הקב"ה אחד יחיד ומיוחד עשה ועושה ויעשה לכל המעשים אליו פונים וממנו מבקשים, או אז היינו נפטרים מאלו הבעיות. אבל מכיון שאדם טרוד בכל העסקים שלו והוא שוכח את הידיעה הזו, הוא נצרך לתזכורת מן השמים, ולכן באה לו איזו צרה ומצוקה, ואז הוא נזכר וזועק לה' יתברך שיושיעו. זה הפתרון וזו הסיבה להרבה צרות והרבה מאורעות שבאים על האדם, הן בכלל והן בפרט, והוא אינו מבין על מה ולמה. ואם אנחנו נזכור את היסוד הזה, נוכל למנוע מעצמנו הרבה צרות והרבה יסורים.

ב. מספרים שבהלוייתו של בעל החזון איש זצ"ל, ראו יהודי שהולך ובוכה בכי תמרורים. שאלו אותו, למה אתה כל כך בוכה?! אמר להם, הרי איבדתי עכשיו את הכותל המערבי. שאלו אותו, מה פירוש?! הסביר להם היהודי, אני מתגורר בירושלים, ובכל פעם שהיתה לי איזה צרה ומצוקה, הייתי הולך לכותל המערבי ושוטח תפילה לפני הקב"ה שיושיע אותי. הן כך אומרים העולם על מה שאמרו רבותינו (במדרש ויקרא רבה פ"ב ס"ב ומדרש קהלת רבה פ"י ס"כ, ועיין רש"י ברכות ח' ב' ובגן יהודע שם) 'אזנים לכותל', שהכוונה היא לכותל המערבי, ששם אזינו של הקב"ה כרויות ושם התפילה נשמעת.

בעונותינו הרבים, סיפר היהודי, נפלה העיר העתיקה בידי הערבים, ולא היתה לי עוד את האפשרות ללכת ולהתפלל בכותל המערבי. מה אעשה עכשיו? - הייתי נוסע כל פעם לבני ברק, אל החזון איש. שם הייתי יושב לפניו ומספר לו את הצרות שלי ומבקש ממנו שיתפלל בעדי, והוא היה שומע ומשתתף איתי, ומתפלל בעבורי. הוא היה בשבילי במקום הכותל, ועכשיו אתם שואלים אותי מדוע אני בוכה? - הלא זו כבר הפעם השניה שאני מאבד את הכותל.

גם אנשים קשי יום היו באים אל החזון איש, כדי לדבר אתו ולהשיח בפניו את כל שיש בלבם. והוא בלבו הרחום היה שומע כל אחד ואחד בסבלנות ונהג בכולם עין יפה. מספרים שפעם הגיעה אליו איזו אשה ואמרה לו, כבוד הרב, יש חמסין נורא בבני ברק, וחם אצלי מאד בבית. מה אעשה? - אדם רגיל היה אומר לה, נו, ומה אני יכול לעשות? גם לי חם.. אבל החזון איש חייד ואמר לה, אתן לך עצה. קחי איזה סדין ותספגי אותו מים ותתלי אותו בחלל החדר, וזה ירענן את הבית ויצנן מעט את החום...

וממשיך רבינו בחיי וכותב: ויש עוד ללמוד מכאן כח התפילה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע. הרי רבקה היתה עקרה, ואנחנו יודעים שמי שהיא עקרה אין לה יכולת ללדת בדרך הטבע, ואף על פי כן אנחנו רואים איך שעל ידי התפילה השתנתה המציאות ונשברו חוקי בראשית, ולכן הזכיר כאן הפסוק לשון 'ויעתר יצחק'. 'ויעתר' זה לשון תפילה, וכמו שתרגם התרגום 'ויעתר יצחק' - 'וצלי יצחק', ו'צלי' היא תפילה, אך עדיין למה נקט הפסוק דווקא לשון זה של תפילה?! למה לא נאמר 'ויתפלל יצחק' או 'ויבקש יצחק'?! אלא שיש כאן רמז בדבר, אומר רבינו בחיי, כי הוא מלשון 'עתר'. הגמרא בסוכה (ה.) אומרת ש'עתר' הוא הקלשון שבו אדם מהפך את התבואה שלו. ואמרו רבותינו (שם), למה נמשלה תפילתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך הגורן ממקום למקום כך תפילתן של צדיקים. כמו שעל ידי הכלי הזה אדם הופך את התבואה שלו ממטה למעלה וכיוצא בזה, כך הצדיק בתפילתו משוטטת מחשבתו ועולה ממטה למעלה ואחר כך ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה, ומהפך ומשנה את כל סדרי הטבע. זהו הלשון 'ויעתר יצחק', לשון עתר, וזהו מה שעשה יצחק בתפילתו, שהפך ושינה את כל סדרי הראשית והביא לכך שרבקה העקרה תפקד.

וכן פירשוהו עוד רבותינו, פירוש נוסף מהו הלשון הזה של 'ויעתר יצחק', שהוא מלשון ריבוי תפילה, כמו (יחזקאל ה, יא) ועתר ענן הקטורת עולה, שהיה שם ריבוי עשן הקטורת. וזהו מה שכתב רש"י, 'הרבה והפציר בתפילה'.

במדרש בשמות רבה (פכ"א, ה), אמר רבי יהושע בן לוי, למה עשה להם הקב"ה כך, כאשר יצאו ישראל ממצרים ופרעה רודף אחריהם, היו כלל ישראל נמצאים במצב של כלאחר יאוש. שהרי הים לפניהם, פרעה השונא רודף מאחוריהם, והפעם פרעה לא רצה להחזיר אותם לארץ מצרים להיות לו לעבדים, אלא תכנן לעשות עכשיו את 'הפתרון הסופי', להרוג ולכלות את בית ישראל, וכמו שנאמר 'אמר אויב ארדוף אשיג אחלל שלל תמלאמו נפשי, אריק חרבי תורישמו ידי'. ואמרו המפרשים, מהו שנאמר 'אריק חרבי', כי אומר פרעה ברוב האכזריות והשנאה שלו, אני ארוקן את החרב מהתפקיד שלה, ולא אהרוג אותם בחרבות אלא בידים שלי. ובשני הצדדים האחרים של המדבר יש חיות רעות.

כשראו בני ישראל שאין להם מקום לנוס והם מוקפים מכל זווית ופינה, לא היתה לבם ברירה ותלו עיניהם לאביהן שבשמים וצעקו להקב"ה שנאמר 'ויצעקו בני ישראל אל ה'!. ולמה עשה להם הקב"ה כן?! - שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתן. אמר רבי יהושע בן לוי למה הדבר דומה, מלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים. שודדים תפסו איזו בת מלכים ורצו להרוג אותה, והיא שרואה את השיירה של המלך חולפת ועוברת על פניה צועקת, 'אדוני המלך, הן אני בת מלכים, תציל אותי מכאן!' שמע המלך והצילה. לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה והיה מתאוה שתדבר עמו, ולא

היתה רוצה. מה עשה המלך? גירה בה לסטים כדי שתצעק וישמע המלך. כיון שבאו לסטים התחילה צועקת למלך, אמר לה המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך. כך ישראל, כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם, התחילו צועקים ותולין עיניהם בהקב"ה. כשכלל ישראל היה בשפל המדרגה משועבדים בגוף וברוח למצרים בשעבוד אכזרי ונורא, צעקו אל הקב"ה, וכמו שכתוב (שמות ב, כג) ויהי בימים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו. ומיד לאחר מכן כתוב 'וירא אלהים את בני ישראל', הקב"ה התחיל להוציא אותם משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת, אבל כלל ישראל עכשיו כבר לא מתפללים. מה עשה? - גירה את פרעה לרדוף אחריהם שנאמר 'ופרעה הקריב', מיד ויצעקו בני ישראל אל ה'. באותה שעה אמר הקב"ה לכך הייתי מבקש לשמוע את קולכם שנאמר 'ונתי בחגוי הסלע השמיעני את קולך'. השמיעני את קול אינו אומר אלא השמיעני את קולך, את אותו הקול שכבר שמעתי במצרים. את אותה התפילה והזעקה שזעקתם אז כשהייתם בשעבוד הנורא, את זה אני רוצה ומבקש לשמוע מכם שוב.

אנחנו צריכים גם כן לעמוד ולזעוק אל ה', הן בציבור בכינוס אנשים רבים והן בפרט, ולהתפלל ולהתחנן שיחוס וירחם עלינו. אין לנו דבר אחר שיכול לעמוד לנו, מלבד התפילה. וכאשר אנחנו נאחו באומנות אבותינו ונשטח תפילה מעומקא דלבא לפני ה' יתברך, אין ספק שהתפילות שלנו יתקבלו ויעשו רושם למעלה.

הפסוק אומר (ישעיה מא, יד) 'אל תיראי תולעת יעקב'. ולכאורה, וכי לא מצא הנביא שבח וכינוי אחר לישראל, מלבד 'תולעת יעקב'?! אם אחד יבוא לחבירו 'וישבח' אותו שהוא תולעת. מה הוא יגיד? בוודאי הוא יעלב. אם כן, למה זה כשהנביא בא לדבר בשבח ישראל ומחזק אותם ואומר 'אל תיראי', הוא מכנה אותם 'תולעת יעקב'?! אך באמת יש כאן כוונה עמוקה, וכמו שאמרו רבותינו (תנחומא בשלח ט), **מה תולעת זו כחה בפה**, אין לתולעת כל כח וכל נשק, אין לה רגלים או ידים להלחם בהם כדרך החיות, מלבד הפה. אבל בפה שלה יש לה כח עצום ורב, וכאן בשכונה תוכלו לראות עץ גבוה מאד כחמישים אמה, ועם כל זה הוא כולו יבש ולא עושה פירות. מדוע? כי אם תתבוננו ותראו, תגלו שהתולעים אכלו את כל השרשים שלו. גם כלל ישראל כוחו בפה, כמו התולעת. אין לנו כלי נשק אחר לפעול בו, לבד כח התפילה. וכמו שנאמר אצלנו בפרשה 'הקול קול יעקב'.

כל אחד ואחד יש לו את כח התפילה. אמרו במדרש (תנחומא ואתחנן ד) 'אין הקב"ה פוסל תפילת כל בריה'. אין דבר כזה שאיש ישראלי יתפלל והקב"ה יאמר שהוא לא רוצה לשמוע את התפילה שלו. אלא שהתפילה צריכה להיות מעומקא דלבא, וכשאדם תוקע בלבו את הידיעה שהקב"ה לבדו והוא ורק הוא יכול לעזור לו, אז בוודאי שתתקבל תפילתו, וה' ימלא את משאלותיו וישיע אותו ממצוקותיו.

כך אמר הפסוק (שמות יד, יד) 'ה' ילחם לכם ואתם תחרישון'. כלל ישראל מעולם לא ניצח במערכות ובמלחמות על ידי ריבוי ההשתדלות שלו ועל ידי כלי הנשק שלו, אלא רק באמונה שלו בהקב"ה שיושיע אותם. הן עוד מעט אנחנו נהיה בחג החנוכה, ושם אנחנו אומרים 'רבים ביד מעטים'. וכי מי העלה על לב שאותה משפחת חשמונאים תוכל ליוונים?! רש"י בפרשת וזאת הברכה (דברים ל"ג י"א) כותב שלא היו בתחילת המלחמה אלא י"ב אנשים מבית חשמונאי. ואלו י"ב החשמונאים יצאו להלחם נגד אימפריה ששלטה בכיפה בכל העולם כולו, מצוידים היטב בפילי קרב ובכל כלי הנשק שהיו בזמנם. וכי מיישהו העלה על דעתו שיכולים החשמונאים לנצח? והנה לנו, 'רבים ביד מעטים', הם נצחו.

איך? - על ידי שתפסו אומנות אבותיהם ותלו את עיניהם באביהן שבשמים. הם ידעו שלא הם יוצאים למערכה, כי אכן הם לבדם אין להם סיכוי. אבל ידעו נאמנה, שיש אחד יחיד ומיוחד שהוא לבדו יכול לעזור להם ותלו בהם את אמונתם ואת תקוותם, ואם הקב"ה נמצא בתמונה, אזי המלחמה הוכרעה לבטח.

עיקר התגברות היצר הוא על ביטול תורה

ישנו קובץ שנקרא 'דברי תורה', ובו נדפסו דברים שאמר קדוש ה', האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל, בשנת תשל"ג (נדפס בספר שפע חיים ח"א, וירא מאמר ה'). שם על פרשת וירא נדפסו דברים השייכים לעניננו, ונראה מדבריו הנוגעים אלינו. הנה, **רואים בעליל, איך שבגלות המרה** הזה עיקר התגברות היצר הרע הוא בנושא של **ביטול תורה**, עד שיש אנשים רבים שטועים וחושבים שמעיקר הדין הם פטורים ממצוות תלמוד תורה, אלא שאם נשאלם הם רוצים 'להתנדב' הם באים ללמוד. וזה הוא שיבוש, כי על פי דין תורה כל איש מישראל, למרות שמותר לו לצאת לעסוק במלאכה לצורך פרנסתו וכמו שנאמר 'ואספת דגנך', מכל מקום בכל זמן פנוי שיש לו הוא מחוייב לעסוק בתורה. והרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ח) מאריך ומפרט שבכל הציורים שלכאורה היה מקום לומר שבהם אדם פטור מתלמוד תורה, כגון זקן ותש כוחו, חולה ובעל יסורים, אפילו עני המחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, עם כל זה הם מצווים לעסוק בתורה. [ומתבאר בדברי הרמב"ם (שם ה"א) שגם בעל מלאכה היוצא לפרנסתו צריך ללמוד כל יום הרבה שעות ע"ש].

ג. ויש כאלו שחושבים ש'בזעת אפך תאכל לחם' זו מצות עשה, ומחפשים להדר ב'מצוה' הזו ולהוסיף שעות נוספות לעבודה וכן הלאה... צריך לזכור ש'בזעת אפך תאכל לחם' קללה היא, וקנס שנקנס בה האדם כמו שכתב המסילת ישרים (פרק כ"א), ואין ענין להרבות בה... אדרבה, תעסוק רק למה שאתה נצרך לפרנסתך, ובשאר הזמן הסתלק מן הקנס הזה ושב ותעסוק בתורה ותקנה לך חיי נצח, בזה ובכא.

את זה אנחנו רואים בעיינינו, איך שיש רפיון בלימוד התורה. ומדוע? - כיון שאמרו רבותינו אין ישראל נגאלים אלא בזכות התורה, וכאמרם (ויקרא רבה ז, ג) 'אין גלויות מתקבצות אלא בזכות משניות', והכוונה היא לכל התורה שבעל פה, המשניות, הגמרא, הראשונים והאחרונים וכיוצא. ובהיותו והיצר יודע שבוה תלויה הגאולה, הוא מתאמץ בכל כוחו כדי למנוע תורה מישראל ולעכב את הגאולה.

ולא יתכן להכניע את היצר, אומר האדמו"ר מקלויזנבורג, אלא על ידי לימוד התורה. ובספר יחזקאל (לח כב) על מלחמת גוג, מתנבא יחזקאל את נבואתו מפי ה' על הגאולה העתידה ועל מלחמת גוג ומגוג, וכך הוא אומר: 'ונשפטי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמיו רבים אשר אתו', אם כן, נמצינו למדים שהמלחמה לא תהיה בדרך הטבע על ידי טנקים וכלי נשק כאלו ואחרים, אלא יומטר מן השמים אש וגפרית על כל אותם גויים רבים ועצומים שיבואו על ישראל לרוב. וזאת רק בכח לימוד תורתנו הקדושה, כאשר נשים כל מעיינינו בתורת ה' אז הוא ית"ש ילחם לנו ואין לנו לפחד ממלחמת גוג ומגוג וכיוצא בזה. אבל אם ח"ו לא נעסוק בתורה יומם ולילה נזדקק להלחם נגדם בדרכי הטבע, ורחמנא ליצלן ממה שעלול להיות. ולא על זה ציפינו וישבנו בגלות אלף תשע מאות שנה ויותר.

כשהיצר רואה בן ישראל שיושב ועוסק בתורה או בת ישראל רוצה להנשא לתלמיד הכם ולעמוד לימינו לתמוך ולעזור לו בלימוד התורה, הוא וגונדא דיליה משקיעים את כל הכוחות כדי לבטל אותם מהכוונה הזו ולמנוע מהם את עסק התורה. כי בשעה שבחור יושב ולומד דף גמרא מסירים בשמים עוד מנעול מהשער הסוגר המעכב בעד הגאולה. יש את שער הגאולה והוא סגור עם הרבה מנעולים, אבל בכל דף גמרא שאדם יושב כאן ולומד, הוא פותח ומסלק מנעול אחד ומקרב את הגאולה.

מחיצה של ברזל

ומוסיף האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל: ומצינו בדברי רבותינו לשון 'מחיצה של ברזל'. הגמרא בברכות (דף לב:) אומרת, שמיום שנחרב בית המקדש יש מחיצה של ברזל שנטויה ועומדת ומפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים. מה היא המחיצה של ברזל הזו? - הלא פשיטא ודעת לנכון שבשמים ממעל אין מציאות של ברזל. אך רמז גדול יש כאן. דכיון שבארץ, אצלנו כאן, סומכים על ברזל ועל כלי זין, כלומר, על כוחותינו ועל הנשק שלנו, בזה עושים מחיצה המפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים.

ובעוונותינו הרבים גם בקרב היראים והשלמים, מקיימי התורה והמצוות, יש המתמלאים שמחה כששומעים שיש לצבא הרבה כלי נשק ושאומה פלונית תבוא לעזרתנו,

ואנחנו סומכים על 'כוחי ועוצם ידי'. זו היא המחיצה של ברזל שחוצצת בינינו להקב"ה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה. וכי מזה תבוא ישועתנו? על זה קיינו? ויותר מזה, האם כשיש לנו הרבה מטוסים והרבה כלי נשק וכי איננו צריכים לצפות ולהודות לה' יתברך על כל נשימה ונשימה?! גם אם יש לנו הכל, גם אם יש לנו הרבה כלי נשק, וכי עכשיו לא צריכים לתת הודאה להקב"ה? לא צריכים להתפלל אליו שיתן לנו נשימה!?

וכבר התווכחתי לפני כשלושים שנה, עם אותם אלו ששמחו והתחזקו בתקווה שהרוסים עמדו לנצח את הגרמנים ימשי"ו, הרוסים אז נכנסו למלחמה עם הגרמנים והיו הרבה ששמחו ואמרו, עכשיו שהרוסים נכנסים כאן לסיפור בוודאי שמפלת הגרמנים קרובה, אבל, אומר האדמו"ר מקלויזנבורג, שהוא עצמו עבר את השואה האיומה ואיבד בה את אשתו ואת אחד עשר ילדיו הי"ד, אמרתי להם 'ולשמחה מה זו עושה? שאר האומות יכולים לשמוח באמת, הנה הרוסים מנצחים. אבל אנחנו היהודים, מי יודע אם עדיין נשאר בחיים. ואכן כך היה ונתקיימו הדברים שעד לגמר תבוסתם של הגרמנים הארורים ימשי"ו עדיין הספיקו להשמיד עוד רבבות מכלל ישראל.

אנחנו, אומר האדמו"ר מקלויזנבורג, לא יכולים לתלות את בטחוננו בשום דבר. לא בכוח הזרוע שלנו, ולא בכוחם של אחרים. רק בדבר אחד אנחנו יכולים לתלות בו את עינינו, בהקב"ה. ולכן עלינו להתחזק בעסק התורה ובתפילה, שהם הם בטחוננו.

נאמר בפסוק (שמות יז, א), והיה כאשר ירים משה וגבר ישראל, וכאשר יניח משה ידו וגבר עמלק. זו היתה המלחמה הראשונה שהיתה לישראל בהיותם אומה. בזמן שיצאו ישראל ממצרים, הגיע עליהם עמלק בן עשו, חתנו של ישמעאל (בראשית כ"ח ט'), וכמו שאמר עליו הפייט רבינו שפטיה ז"ל (בפיוט ישראל נושע בה') 'כלה שער וחותרו'. וכשעמלק מגיע למלחמה עם ישראל, אומר משה רבינו ליהושע בן נון 'צא הלחם בעמלק'.

ואמרו רבותינו בזהר הקדוש (סוף בשלה דס"ה ע"ב), למה משה רבינו שולח את יהושע להלחם עם עמלק? הלא משה רבינו הוא העומד בראש ישראל, הוא המנהיג, הוא מלך ישראל כאמור 'ויהי בישורון מלך' - זה משה, ואם כן למה הוא שולח את יהושע להלחם בעמלק? ועוד במלחמה הראשונה?! ואמרו רבותינו, כי משה רבינו גם הוא יצא למלחמה. פונה משה רבינו ואומר ליהושע, לך אתה והלחם כאן במלחמה הגשמית על הארץ למטה, וחתוך ראשיהם של אלו, אבל אני יוצא להלחם במלחמה למעלה, מול שרו של עמלק שנצב בשמים, וזו היא מלחמה קשה ומסוכנת יותר.

אך עדיין, שואל הזהר, למה דווקא יהושע נשלח למערכה? וכי הוא היה הגבור הכי גדול שיש לעם ישראל?! אומר הזהר, לא. היו גבורים יותר ממנו. אך למרות זאת נבחר דווקא יהושע לצאת למלחמה, כי הוא הצטיין במעלה אחת יותר מכל אחד אחר. איזו מעלה? -

'והוא נער לא ימיש מתוך האהל'. מי שדבוק בתורה ולא מש ממנה, הוא הוא שיכול לנצח את שונאי ישראל, כי כל כוחו של עמלק הוא מרפיון עסק התורה, וכמו שאמרו (בראשית רבה סה, ט) 'אם אין הקול קול יעקב - אז הידים ידי עשיו'. כשיש חסרון בקול התורה וקול התפילה בבתי מדרשות, אז יש התחזקות לעשיו ולעמלק.

לכן יצא דווקא יהושע להלחם בעמלק. ומה משה עושה באותו הזמן? - 'ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש'. ומפרש התרגום 'אמונה' - צלותא. עמד משה רבינו בתפילה ובתחנונים להקב"ה שיעזרם במלחמה. וזה מה ששאלו רבותינו ז"ל (ראש השנה כט.), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לה, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים.

זו היא צו השעה, שיתן כל אחד את לבו ועיניו כלפי מעלה וישעבד את עצמו לאבינו שבשמים. על כל אחד לתקוע את הידיעה הזו בלבו שהקב"ה הוא לבדו עושה את כל המעשים והוא לבדו יכול למגר ולהשמיד את כל שונאי ישראל ברגע אחד, ואז אין אנחנו צריכים את המחיצה הזו של הברזל, אלא 'וגבר ישראל'.

לכן בזמנים הקשים האלו, על כל אחד לדעת שהכל תלוי בו. אם אדם תולה את תקוותו שפלוני יעזור לנו ואלמוני יסייע בידינו, אבוי לנו. זו היא המחיצה של ברזל שחוצצת בינינו להקב"ה. אבל אם אדם יתקע בלבו יותר אמונה ובטחון, אם אדם יקבע יותר את שבתו בבית ה' וישא את עיניו וישטח תפילה לפני הבורא, אז 'ה' ילחם לכם ואתם תחרישון'. מובטחים אנחנו בה' שיעזור לנו ויושיע אותנו.

כל כמה שאדם יוסיף לעסק התורה שלו, בין הוא לבדו בין בלימוד בצוותא ובחבורה, בכל זמן שיהיה, הרי ההוספה הזו יקרה מכל יקר וחשובה לאין ערוך, ובפרט בעת חירום שכזו. וגם עלינו להתחזק בכח שיש לנו בפה, בכח התפילה. הן בתפילות בציבור, אבל גם בתפילות היחיד, יכול כל אחד לפנות לעצמו איזה זמן ביום ולעמוד לפני הקב"ה, לומר פרק תהלים ולומר, 'רבון העולמים, אנחנו נמצאים בשעה קשה, בשעת דוחק וסכנה, ולדאבוננו הרב יש אלמנות ויתומים רבים, ואנחנו לא יודעים לאן אנחנו הולכים, אנא ה' עזור לנו, חוס ורחם עלינו, תציל אותנו'. וכשנשעבד את לבנו לאבינו שבשמים, מובטחים אנחנו שיושיע אותנו, כי ברית כרותה בינינו, ובורא עולם לא עזב אותנו ולא יעזוב, 'כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב' (תהלים צד יד). וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת תולדות

א. בענין ויעתר יצחק לה'

בראשית (כ"ה כ"א): "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, כי עקרה הוא, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו".
ובס"ד נתעוררתי לדקדק מדוע כאן כתוב ויעתר יצחק לה', ולא אמר ויעתר יצחק אל ה', כדמצינו בספר שמות (ח' כ"ו): "ויעתר משה אל ה'", וכן שם (י' י"ח): "ויעתר אל ה'", ושם (ח' ה', וט"ו כ"ה): "ויעצק משה אל ה'", וכן הוא שם (י"ד ד') ובספר במדבר (י"ב ג'), ושם במדבר (י"א ב'): "ויתפלל משה אל ה'", וכן בדברים (ט' כ"ו): "ואתפלל אל ה'", ושם (ג' כ"ג): "ואתחנן אל ה'", שבכל המקומות הללו כתוב "אל" ה', ומדוע כאן שונה שנאמר לה'.

ובס"ד עלה בדעתי שלה' אין פירושו אל ה', אלא הכוונה **בעבור** ה', למען ה', כלומר יצחק אבינו ע"ה חשש על כבוד שמים, שהרי הוא עקר ואשתו עקרה זה עשרים שנה, ואיך יתקיימו הבטחות השי"ת אל אברהם אביו באמרו לו שיהיה לו זרע, כאומרו שם בראשית (כ"א י"ב): "ויאמר אלהים אל אברהם וגו' כי ביצחק יקרא לך זרע", ושם (י"ב ד'): "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת", ושם (י"ג י"ד): "וה' אמר אל אברם כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם", ושם (ט"ו ג'): "ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי, והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך", ושם (פסוק י"ח): "כיום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת", ושם (י"ז ד'): "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים, ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך, והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו", ושם (פסוק י"ט) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו", ועוד.

הרי לנו ריבוי הבטחות השי"ת שיהיה זרע לאברהם אבינו, ולכך התפלל יצחק לה', דהיינו עבור ה', שיאמרו הנה השי"ת הבטיח לאברהם אביו וחזר הבטיח רבות שביצחק יקרא לו זרע, ויהי לו זרע ויפרה וירבה עד למאוד, ויצאה הבטחה זו ריקנית ולא נתקיימה ח"ו, ולכך אמר לה' ולא אל ה', ועיין בספר נפש החיים (שער ב' פרק י"א) דוק ועיין.

ואבן כבר מצינו במקומות הרבה דאמרה תורה ל' הכוונה בעבור, בשביל, והנני להביא מהכתוב אצלנו בקונטרס כללי תורה בס"ד: "מצינו ל' והכוונה בשביל, בעבור - עיין זהר הקדוש ח"ג (ד"ש ע"ב סימן ד'), וזהר הקדוש ח"א (מדרש הנעלם ד"ק ע"א) הובא בנפש החיים (שער ד' פרק ל"א) ע"ש, ורש"י בראשית (כ"ד ז'), במדבר (ט"ז ל"ד, וכ"ה י"ג), דברים (ג' כ"ו. כ"ד ה'. ל"ב ח'), שופטים (ו' ל"א), מלכים א' (ב' י"ט), ישעיה (ה' א'), יחזקאל (כ"ג ט"ז. ט"ל כ"ה), זכריה (ד' י"ד. י' א'), תהלים (ט"ז ג'), איוב (ט"ז ח'), ורש"י ברכות (ו' א' ד"ה למצות), סוטה (מ"ג א' ד"ה נקי) ראב"ע ישעיה (כ"ט ט"ז), תהלים (פ"ז ה'), משלי (י"ח א', ל"א ח'), רד"ק ישעיה (י"א ד') וירמיה (י"ט י"ג), ובספר המכלול שלו (דמ"ו ע"א), מצודת ציון ירמיה (ד' ל"א), ושיר השירים (א' ג'), ולמשלי (ל' א' ל"א ח'),

מנחה בלולה שמות (י"ה י"ט), ספר של"ה (תורה שבכתב פרשת קדושים דרך חיים דש"ס ע"א): "לא תשבעו בשמי לשקר רוצה לומר בשביל שקר", בן איש חי על התורה (פרשת וישב דף ל"ט), ובספרו עוד יוסף חי (פרשת מסעי דס"ד ע"ב ד"ה ובוה), ועיין מה שכתב בזה בספר תוספת ברכה שמות (כ"ג ח' דף רכ"ה), ויקרא (ו' י"ד דף מ"ח).

ב. בענין יצחק ורבקה היו עקרים

בראשית (כ"ה כ"א): "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו".

ופירש"י רש"י ז"ל: "ויעתר, הרבה והפציר בתפלה: ויעתר לו, נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבויה הוא וכו': לנכח אשתו, זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת: ויעתר לו, לו ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה", ועיין יבמות (ס"ד א').

ומבואר שהן יצחק אבינו ע"ה והן רבקה אשתו, התפללו והעתירו בתפילה להפקד בכנים, ונשמעה תפילת יצחק אבינו כי אין תפילת צדיק בן צדיק דומה וכו'.

וראיתי לרבינו יעקב בעל הטורים ז"ל בפירושו הארוך לתורה שם שכה כתב: "כי עקרה היא, אבל יצחק יודע בעצמו שלא היה עקור, שכן כתיב שם (כ"א י"ב) כי ביצחק יקרא לך זרע", והם דברי רבותינו בעלי התוספות שם, ורבינו החזקוני, ועוד מפרשים, עיין במ.

אבל ראיתי בתרגום המיוחס ליונתן בו עוזיאל שם: "ואזל יצחק לטוור פולחנא, אתר דכפתיה אבוי, והפך יצחק בצלותיה דעתיה דקוב"ה ממה דגזר על אנתתיה, ארום עקרא הות גביה עשרין ותרתינן שנין, ואתהפך בגיניה דעתיה דקב"ה ממה דגזר עליה, דאף הוא [יצחק] הוה עקור ואתרוח, ואתעברת רבקה אנתתיה", הרי שלא רק רבקה היתה עקרה אלא גם יצחק אבינו היה עקור ודוק.

ועם שתרגום המיוחס ליונתן לא היה בידי רבותינו הראשונים ז"ל, וכדכתיבנא במקומו בס"ד, מכל מקום יש להעיר מתלמוד ערוך שגם יצחק אבינו עקור היה וכדאמרו במסכת יבמות (ס"ד א'): "אמר ליה רבא לרב נחמן ולילף מיצחק דכתיב ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו', וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם, אמר ליה יצחק עקור היה וכו', אמר רבי יצחק יצחק אבינו עקור היה, שנאמר ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנוכח מלמד ששניהם עקורים היו, אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מיבעי ליה, לפי שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, אמר רבי יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים", ועיין בהגהות יפה עינים שם מה שציין בזה, ועיין.

עוד כתב רבינו הטור ז"ל שם: "ויעתר לו ה'. ולא לה, שאין החבוש מתיר עצמו מבית הסוהר", ומבואר שמה שלא נשמעה תפילת רבקה היינו משום שאין חבוש מתיר עצמו, ויש לעיין אם אין סתירה בזה בדברי רבינו הטור ז"ל ששם בראשית (כ"א י"ז) כתב: "וישמע אלהים את קול

הנער. פירש רש"י מכאן שיפה תפלת החולה על עצמו מתפילת אחרים, ע"כ, ואף על גב דאין חבוש מתיר עצמו - תפילה שאני דמהניא טובא, כדאשכחן בחזקיהו (ישעיה ל"ח ב') ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל" עכ"ל.

ומבואר בדברי רבינו הטור ז"ל כאן שביחס לתפילה אין עומד הכלל של אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, כי כח התפילה רב ועצום ומהניא טובא לשנות מצבו ואת הנגזר עליו, וכלשון רבינו בחיי ז"ל בראשית שם: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא. הכתוב היה ראוי להקדים ולומר ותהי רבקה עקרה ואחר כך ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, ומה שהקדים התפילה יתכן לומר שהקדים העיקר, ולמדנו שאין הכוונה שתהיה העקרות סיבת התפילה שאם כן הסיבה עיקר והתפילה טפל לה, אבל הכוונה לשון הכתוב כי התפילה סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, לפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה בא העקרות לרבקה אמנו, וזהו שדרשו ז"ל מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ומכאן יש ללמוד עוד כח התפילה שהיא גדולה מאד, ואפילו לשנות הטבע", ועוד תראה בזה לרבינו בחיי ז"ל באריכות בכיאוורו לדברים (י"א י"ג) עש"ב. ורבינו המאירי ז"ל יבמות שם כה כתב: "לעולם אל יתיאש אדם מן התפילה שאין הפרגוד ננעל בפניה, דרך הערה אמרו ויעתר לו ה' למה נמשלה תפלל לעתר מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפילתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות הדא הוא דכתיב ויעתר לו ה' וכן אמרו שרה אמנו אילונית היתה שנאמר אין לה ולד אפילו בית ולד לא היה לה ואף על פי כן נשתנה הטבע וילדה לה".

ולפי זה דאף על גב דאין חבוש מתיר עצמו, מכל מקום תפילה שאני דמהניא טובא, יש להבין מה תירץ רבינו הטור ז"ל שתפילת רבקה לא נשמעה כיון שאין חבוש מתיר עצמו, ועיין. ובגוף הענין שתפילה שאני ולא אומרים גבה אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים - עיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי זרע חיים (סימן ז'), ושם (סימן ח' דף נ"ו), ושם (סימן כ"א דף קכ"ג), ובחידושי בכמה מקומות בס"ד.

ג. בענין עשו הרשע

אדר תדש"מ.

בראשית (כ"ה כ"ז): "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה, ויעקב איש תם יושב אהלים".

ופירש רש"י ז"ל: "ויגדלו הנערים, כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודת זרה".

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה בקובץ "דעת זקנים" שם כה כתבו: "ויגדלו הנערים, פירש רש"י [כנ"ל], ואי קשיא דאין פירש רש"י שעשו לא היה כי אם בן שלש עשרה

כשפירש לעבודה זרה, והרי רש"י ז"ל (כ"ה ל') עצמו פירש ויזד יעקב נזיד וגו' עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה, ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה, לפיכך קצר הקב"ה חמש שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה שנה וכישל יעקב עדשים להברות את האבל וכו', ולפי זה שאמרנו שעשו בן שלש עשרה שנה היה, אם כן נמצא שמרד בחיי אברהם שתי שנים וכו', בירושלמי פריך לה הכי, ומשני שנתיים מרד במטמוניות, פירוש בצנעה, אבל לאחר מותו מרד בפרהסיא" ע"ש, וכיוצא בזה כתוב גם בפירוש ריב"א על התורה שם.

והנה דברי הירושלמי הזה שהזכירו הראשונים ז"ל אינם נמצאים לפנינו בירושלמי דילן, כי כבר ידוע שלרבותינו הראשונים ז"ל היו הירושלמי והמדרשים שלמים יותר משלפנינו, ואצלנו חסרים הדברים והרבה מאמרים נשמטו, ועיין בזה בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן ד' דף כ"ג) ושם נסמן עש"ב, ועיין גם בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ט') וצרף לכאן.

וראיתי בפירוש המיוחס לרבינו עובדיה מברטנורה ז"ל לתורה (שם), שגם הוא עמד בקושיא זו שבדברי רש"י, ומכח כן הגיה דברי רש"י ז"ל וכתב ו"טעות הוא" ע"ש. [ומשמע מדבריו שהיו נוסחאות אחרות בדברי רש"י שם].

ורבינו אליה מזרחי ז"ל גם הוא עמד בביאור דברי רש"י ז"ל, ותירץ מדנפשיה כדברי בעלי התוספות ז"ל ע"ש, והובא בשפתי חכמים (שם אות ה') ע"ש.

והאידנא אדר תדש"מ זכיתי בס"ד ובא לידי ספר ובחרת בחיים מרבינו הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל ומידי עייני בו, ראיתי לו שם (ד"ו ע"ב) שהביא דברי הרא"ם דלעיל, וכה כתב: "והוא תימה איך לא זכר הרא"ם ז"ל לירושלמי הזה וכתב כן מסברה דנפשיה, ויותר קשה על הרב מהר"ש יפה ז"ל שכתב על דברי הרא"ם הללו ונשא ונתן בהם, ועיין למהר"א גאטיניו ז"ל בספרו תועפות ראם" ע"כ.

וספר מהר"ש יפה וספר תועפות ראם אינם תחת ידי ולא ראיתי מה שכתבו בזה, אבל בעניותי תמיהתו ז"ל על הרא"ם ז"ל, איני מבין, שהרי כבר כתבנו שהירושלמי הזה אינו נמצא לפנינו וחסר הוא בירושלמי דילן, ואם כן מה תמיה יש על הרא"ם ז"ל שלא ראה לירושלמי הזה, אתמהא.

וכי תימה שכוונת הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל היתה שהיה לו לרא"ם ז"ל לראות לירושלמי הזה בדברות בעלי התוספות והריב"א, הנה מלבד שלשונו אינו מורה שלזה נתכוין, עוד בה, וכי זו תימה להעיר ולתמוה מספרים שלא היו בידי המחבר מאחר שנדפסו אחריו, וזו לשון הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל עצמו בשו"ת לב חיים ח"א (סימן כ"ט ד"ל ע"ד): "הרב פאת נגב לא ראה דברי הרב צמח דוד, כי בזמנו עדיין לא יצא לאור", ועיין לגר"י ביביאס ז"ל בתשובתו הנדפסת בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן קכ"ב ד"ה איברא): "איברא דליכא לאותבי מדברי הרמב"ן על כל הרבנים הנזכרים, כי ספרו של רמב"ן היה טמיר גבן בכתב יד עד שנת תקנ"ד שאז נדפס, ואם כן יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, ואין אדם רשאי לכתוב עליהם אישתמיט מינייהו, או דנעלם מהם דבר או חצי דבר" ע"ש.

ובכר הארכתי למאד בזה מפי סופרים וספרים שאין לתמוה מספרים שלא היו בזמן המחברים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" (שנת תשל"ז גליין ר"ג) ע"ש. ועכשיו צולם כעת בחיבורי כנסת חיים (דף קל"ד) ואילך, וכפלים לתושיה כתבתי בס"ד במהדורה בתרא, יזכני השי"ת להוציאו בקרוב לאורה עם שאר חידו"ת לתועלת שוחרי תורה ותושיה אמן.

ד. בענין צבעי העין

בראשית (כ"ה ל'): "ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, כי עיף אנכי, על כן קרא שמו אדום".

ואמרו ז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ל"ה): "טוב אחרית דבר מראשיתו, טוב ארך אפים מגבה רוח, דבר זה אמר יעקב אבינו שבכל יום ויום מאריך את רוחו ואומר כל דברי גנינות, מגבה רוח זה עשו הרשע שבכל יום ויום היה אוכל מצידו ומגסות רוחו לא היה נותן ממאכלו ליעקב מאומה. פעם אחת יצא לצוד ציד ולא עלתה בידו, וראה יעקב אוכל מאכל עדשים, וחמד אותם בלבו, ואמר הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, אמר לו יעקב אדום יצאת ממעי אמך, ומאכל אדום חמדת לאכול, על כן קרא שמו אדום", עד כאן דברי מדרש פרקי רבי אליעזר.

ובל הפסקא הזו נשמטה בספר פרקי רבי אליעזר מהדורת הגאון רד"ל ז"ל, כי ידיו הרעות של הצנזור הרשע שלטו בה כידוע, וחיסרו במהדורה זו המון המון, הן מגוף דברי רז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר, והן מביאורו המופלא של הגאון רד"ל ז"ל, וחבל על דאבדין, השי"ת יגדור פרצה זו בקרוב אמן. [ועיין בזה בחיבורי יד סופר ח"ב (דף מ"ח), ובחיבורי טוב להודות ח"א (דף ס), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (דף ר"ב) ע"ש].

ויש להבין פשר תמיהת יעקב אבינו באמרו: "אדום יצאת ממעי אמך ומאכל אדום חמדת לאכול", וראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בביאורו לפרקי רבי אליעזר הנקרא "פר אחד" (שם ד"ו ע"ב) שכה כתב: "הכוונה בזה כי עשו גרגרן ככתוב הלעיטני נא, וכתבו חכמי המחקר כי מה שעין האדם תאבה לראות בשדה זרוע זרע את כל ירק עשב, היינו מסיבת כי אין בעין האי גוון [ירוק], והוא תאב למה שאין בו, וכן בכל דבר כי מה שאין לו תאב, והשתא זו היא התמיה שתמה יעקב על עשו, [דאף שאדום יצאת ממעי אמך מכל מקום ומאכל אדום חמדת לאכול]" עכת"ד. ודברי פי חכם חן.

והנה מה שכתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל שאין **עינים בצבע ירוק**, לכאורה הוא תמוה מאד, פוק חזי.

ותו הרי גם הוא עצמו ז"ל בספרו עתרת החיים (סימן מ"ד) כשהביא צבעי העין כה כתב: "עינא אוכמא, עינא צרובה, עינא תכלתא, **עינא ירוקה**" וכו' ע"ש. [וברור בעיני דמה שכתוב שם עינא "צרובה", הוא טעות הדפוס במקצת אות, ובמקום עינא **צרוכה**, צריך לומר עינא **צהובה**, ונשמטה הרגל הקטנה דאות ה', שוב מצאתי כן בנוסח שהדפיס רבי אליעזר פאפו ז"ל בעל פלא יועץ בספרו בספר בית תפילה (דף קע"ט במנוקד) עיין שם].

ובאמת בספר הזהר הקדוש במקומות הרבה מוזכר **עינא ירוקא**, כמו למשל בזהר הקדוש ח"ב (דע"ב ע"ב, ודע"ג ע"א ברזא דרוין, וע"ד ע"א) ושם בהגהות ניצוצי זהר (אות ר), ועוד עיין שם (דע"ה ע"א), והגהות מהרח"ו לזהר ח"ב (דכ"ג ע"ב אות א'), ושם בספר הזהר ח"ג (דע"ג ע"א וע"ב, ודע"ד ע"ב) ע"ש, וכן בספר תיקוני זהר (דל"ז ע"ב, ודק"ח ע"ב, ודקמ"ה ע"א) ועוד הרבה.

אך שם יש לפרש **דירוק** הכוונה לצבע **הצהוב**, ולא לצבע הירוק כעשב השדה, שהרי בלשון רבותינו ז"ל **ירוק היינו צהוב** כידוע, עיין היטב בדברי רש"י ז"ל חולין (מ"ז ב'), ובספר דעת יששכר על פירוש רש"י לתורה שמות (ר"פ תרומה דל"ד ע"ב) ואכמ"ל.

וזו לשון רבי אברהם ן' עזרא ז"ל בפירושו לתורה שמות (כ"ח ט' דף קפ"ז): "וידוע כי חמש הם גווני העינים: הלבן, וברקת, ואדום, וירוק, ושחור" עכ"ל. הרי מפורש שיש עין בצבע ירוק. [ואולי גם הוא ז"ל התכוין לצהוב, ודוחק, ועיין בפירושו לויקרא (י"ג מ"ט) ודוק היטב].

ויש להבין מהו צבע "ברקת" שהזכיר הראב"ע ז"ל ולמה נתכוין, ועוד יש לדעת מדוע הראב"ע ז"ל לא הזכיר שיש צבע עינים צהוב וכחול ודומיו, וכנזכר בתפילת החיד"א שבספר עתרת החיים וכו"ל עינא צהובא עינא תכלתא, ודוחק לומר שנכלל בירוק, וגם דוחק לומר דמה שכתב "ברקת" נתכוין "לכחול".

והמהדריר לראב"ע (שם) כתב דברקת היינו ברק כלומר בצבע הברק, ואינו ברור לי למה נתכוין כי צבע הברק נראה בעינינו כלבן וצע"ע.

ה. בענין מתי היה הרעב הראשון בבריאה

בראשית (כ"ו א'): "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם, וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה".

ורבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שם כה כתב: "מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם ועל כן ימנה הכתוב ממנו, כי מה צורך להזכיר זה והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למצרים, ושם עשה לו השם כבוד גדול ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה".

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בעניותי נעלם ממני מדוע רבינו הרמב"ן ז"ל כתב זאת כמסתפק באומרו "אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם ועל כן ימנה הכתוב ממנו", והרי אכן כך אמרו במפורש רבותינו ז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק כ"ו): "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן, הנס הראשון וכו', הנס הרביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא הביא הקב"ה רעב בעולם, אלא בימי אברהם, ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען לנסותו ולהורידו למצרים שנאמר ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה", הרי מפורש שאכן כן הוא הרעב הראשון היה אז בזמן אברהם אבינו ע"ה, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל מדעתו הרחבה והקדושה ומדוע אמר דבריו כמסתפק, וצ"ב. [והרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה במקומות הרבה מזכיר מדרש פרקי רבי אליעזר

ואציין רק לדבריו בפירושו לספר בראשית (א' ח', ד' כ"ב, ה' י"א, י"ט ז', כ"ח י"ב וי"ז, ל"א כ"ב, ל"ו מ"ג), והרמב"ן ז"ל גם בחידושו לתלמוד מסכת עבודה זרה (ל"ו ב' מזכיר מדרש פרקי רבי אליעזר, וכן הוא בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם (לאוין קצ"ד), והרמב"ן ז"ל גם בשער הגמול (אות קכ"א) מזכיר למדרש פרקי רבי אליעזר ובעוד מקומות].

וראיתי לרבינו יצחק אברבנאל ז"ל בראשית שם שכתב: "מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם", כי מה צורך לימר כן, האם אפשר שנחשוב שהיה הרעב הזה אותו שהיה בחייו, בהיות בין זה לזה כמו מאה שנים. והרמב"ן כתב כמתנבא, אולי שלא היה רעב בעולם עד שבא אברהם. ולא ידעתי מאין היה לו זה". ולכאורה מהתימה שדברי הרמב"ן ז"ל הללו הם דברות חז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר כנ"ל.

אבל רואה אני שיש שיטה נוספת בדברי רז"ל דבמדרש בראשית רבה (פכ"ה ס"ג) אמרו: "עשרה שני רעבון באו לעולם אחד בימי אדם הראשון שנאמר (בראשית ג') ארורה האדמה בעבורך. ואחד בימי למך שנאמר (שם י"ב) מן האדמה אשר אררה ה'. ואחד בימי אברהם (שם כ"ו) ויהי רעב בארץ. ואחד בימי יצחק שנאמר ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון. ואחד בימי יעקב שנאמר (שם מ"ה) כי זה שנתים הרעב. ואחד בימי שפוט השופטים שנאמר (רות א') ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ. ואחד בימי דוד שנאמר (שמואל ב' כ"א) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים. ואחד בימי אליהו שנאמר (מלכים א' י"ז) חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. ואחד בימי אלישע שנאמר (מלכים ב' ג') ויהי רעב גדול בשומרון שהוא מתגלגל ובא לעולם. ואחד לעתיד לבא שנאמר (עמוס ה') לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'", עיין שם.

ולכאורה גם מדרש זה היה לרבותינו הרמב"ן והרב אברבנאל ז"ל להזכיר וצ"ב, ועיין בהגהות הרד"ל לפרקי רבי אליעזר שם (אות כ'). [ובמסורת המדרש לבראשית רבה שם ציין כל המקבילות בדברי רז"ל שאמרו כן שעשרה שני רעבון היו בעולם, לי ויש להוסיף עוד לדברי חז"ל בתרגום רות (א' א') ע"ש].

ועבשיו ראיתי לרבינו בחיי ז"ל בראשית שם שכתב: "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון. והרמב"ן ז"ל כתב בזה אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם, ויש לתמוה עליו שהרי אמרו חז"ל [במדרש בראשית רבה הנ"ל] עשרה רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון שנאמר ארורה האדמה בעבורך, ואחד בימי למך שנאמר מן האדמה אשר אררה ה' וכו' עכ"ל, וזה כמו שהערתי לעיל, אבל נעלם ממני מדוע רבינו בחיי ז"ל לא הזכיר שבמדרש פרקי רבי אליעזר מפורש כדברי הרמב"ן ז"ל שהרעב הראשון שהיה בעולם אכן היה בימי אברהם אבינו ע"ה וכנ"ל.

ואקבע כאן דבר נכון שראיתי לרבי יצחק קארו ז"ל בספרו היקר תולדות יצחק בראשית (י"ד י"ג) שכתב: "ונראה לי לפי שאמר ויהי רעב בארץ, והצדיקים מפחדים שלא יתחלל שם שמים בפרהסיא, לזה אמר אברהם בלבו, עתה יאמרו אלו הכנעניים, מיום שבא זה המין בכאן ופרסם אמנותו בא הרעב הזה בעון המינות, וכל שכן שזהו הרעב הראשון שבא בעולם, ויאמרו מיום

בריאת עולם עד עתה לא בא רעב, ובא עתה, בעבור שעזבו קצת אנשים האמונה שהיה להם ולקחו אמונת אברהם, וכן כתב הרמב"ן בראשית (כ"ו א') בפסוק ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו' אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם, ועל כן ימנה הכתוב ממנו כי מה צורך להזכיר זה ע"כ, ולכן בסמוך שהיה רעב בארץ, ירד למצרים קודם שיחשבו זאת המחשבה רעה עליו" ודפח"ח. ואתו דברין כשיטת מדרש פרקי רבי אליעזר ולא כדברי מדרש בראשית רבה וכו"ל.

ו. בענין אחים קולם שוה ודומה

בראשית (כ"ז י"א): "ויהמר יעקב אל רבקה אמו, הן עשו אחי איש שעיר, ואנכי איש חלק, אולי מושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, והבאתי עלי קללה ולא ברכה, ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקולי" וגו'.

וכתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל: "אולי ימושני אבי אין הטעם שימושהו להכיר אותו, אבל אמר אולי יקרב אותי אל עצמו לנשק לי או לשום ידו על פני, כדרך חבת האב על בנו וימצא במשוש שאני חלק. ואני תמה, איך לא פחד [יעקב] מהיכר הקול, וכל בני אדם ניכרים בקולם, כמו שאמרו רבותינו היאך סומא מותר באשתו, והיאך בני אדם מותרין בנשותיהן בלילה, אלא בטביעות עינא דקלא, ואם סתם בני אדם מכירין כן, מה יהיה ביצחק החכם והבקי להכיר בין בניו, שתהיה לו באמת טביעות בקול. ואולי היו האחים האלה דומים בקולם, ולכך אמרו כי הקול קול יעקב דבריו שמדבר בלשון רכה ומזכיר שם שמים, או שהיה משנה קולו לדבר כלשון אחיו, כי יש בכני אדם יודעים לעשות כן".

וראיתי בספר פרדס יוסף בראשית (שם דקצ"ד ע"ב) שכה כתב: "עיין רמב"ן ז"ל שכתב שני אחים יכולים להיות דומים בקולם זה לזה, ועיין שו"ת מחנה חיים ח"ג (אה"ע סימן י"ג) שהביא סתירה לזה מסנהדרין (ל"ח א') דאין אדם דומה לחברו בקול, ועם כל זה כתב הרמב"ן דאחים יכולים להיות דומים בקולם, ועיין שו"ת עבודת הגרשוני (סימן ק"י) שעל פי שהיו הקולות שווים, דן כי אחים הם לקחת ירושת האבא, ונראה כי ההיא דסנהדרין לא מיירי מאחים ואחיות, ועיין שו"ת מהרא"ל צונץ אה"ע (סימן י"ח) עכ"ל.

ויש להבין דאם אכן אחים ואחיות קולם דומה, מהו דאמרו רז"ל במדרש רבה איכה (הקדמה פסקה כ"ה): "באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי ההחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי ההחליפני. ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי, והיה מדבר עמה והיא שותקת, ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה" וכו'.

ובמדרש תנא דבי אליהו רבה (פכ"ח ס"ב): "בני יצאוני ואינם, הואיל וגלו ישראל לבין אומות העולם לא היתה בדעתו של הקב"ה להחזירם למקומם, עד שעמדה רחל בתפילה לפני הקב"ה, אמרה לפניו רבונו של עולם הזכר שלא הקפדתי על צרה שלי, ולא עוד אלא שעבד בי בעלי שבע שנים ובשעת כניסתי לחופה החליפו את לאה אחותי, **ולא הייתי מדברת עם יעקב כדי שלא יכיר בין קולי לבין קול אחותי**, והלא דברים קל וחומר ומה אני בשר ודם לא הקפדתי על צרה שלי, אתה תקפיד על צרה של עבודה זרה שנאמר בהן עינים להם ולא יראו, אזנים להם ולא ישמעו, מיד נתגלגלו רחמיו ונשבע לה לרחל שיחזירם במקומם שנאמר כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרוורים רחל מבכה על בניה וגו', אל תיקרי רחל מבכה על בניה אלא רוח אל מבכה על בניה".

והשתא אם אחים ואחיות קולם דומה, קשה מדוע היתה רחל צריכה להכנס מתחת למטה ולדבר במקום לאה (כאומרם במדרש איכה), או שהיתה רחל בכלל נמנעת לדבר עם יעקב (כאומרם בתנא דבי אליהו), והרי קול לאה שוה ודומה לקול אחותה רחל, אלא שמע מינה דאין הקול דומה אף באחים, ועיין.

וצריך לחלק בין אחים תאומים שאז אכן קולם דומה ביותר, לבין אחים שאינם תאומים שאין קולם דומה כל כך, ומצאתי בס"ד לרבי אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית (שם דף ר"ז) שכתב: "תאומים היו כמעט שוים בקולם" ודוק.

איברא מלבד דסתימת לשון הרמב"ן ז"ל אינה מראה כן, עוד בה דעדיין יש להבין שהרי גם **רחל ולאה היו אחיות תאומות ממש**, כאומרם ז"ל להדיא במדרש סדר עולם (פרק ב'), ועיין בספר סדר הדורות ח"א (דכ"ב ע"ב וכ"ג ע"א), ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן כ"ז, וסימן כ"ח) ודוק. **ונראה** לומר בדאמת רחל הצדקת מעיקרא לא היתה צריכה לעשות זאת, כי היו אחיות, ובפרט תאומות שקולן זהה שוה ודומה, אבל היינו חסידותה של רחל אמנו שעשתה כן לפייס למאד דעת אחותה לאה, ושלא יהיה שום צד וחשש ואפילו רחוק שיעקב אבינו יכיר שזו לאה, ולאפושי טובא לבטחון לאה אחותה עשתה כן ודוק.

ובאמת יש לי להעיר, כי לא ראיתי בדברות הרמב"ן ז"ל שלמדנו כלל גדול שאחים קולם דומה, ורק אמר הרמב"ן ז"ל שכאן על דרך זרות יעקב ועשו היה קולם דומה, אבל לבעלמא אין ללמוד מכאן שאחים קולם שוה, ובהכי אתי שפיר דברות חז"ל בההיא דסנהדרין, ובההיא דהמדרשים וכנ"ל ודוק.

ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן ג' הערה ט"ז) שהעירוני שם מההיא דבבא מציעא (פ"ה א'): "שמע רבי לקליה, אמר הא קלא דמי לרבי אלעזר ברבי שמעון, אמרו ליה בריה הוא" ע"ש, ושם כתבתי דמההיא דסנהדרין מתבאר דלא שני בני משפחה ולא שני אינשי דעלמא אין קולם שוה, וצ"ע.

ולעצם שאלת רבינו הרמב"ן ז"ל מדוע לא חשש יעקב שאביו יצחק יכירנו בקולו, ראיתי שגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל עמדו בשאלה זו וכה תירצו: "לפי שהיה יצחק זקן, וכבדה אזנו לשמוע היטב, ולכן כשנגש וישק לו שאלו פעם אחרת, האתה זה בני עשו, כי אמר מרחוק שמא איני שומע", וככתוב בקובץ "מושב זקנים" על התורה (שם דף מ"ד). והוא דבר חדש.

ז. בענין ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד

בראשית (כ"ז ל"ג): "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, ויאמר מי איפה הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל" וגו'.

ואמרו שם במדרש תנחומא (פרשת תולדות ס"ג): "ויחרד יצחק חרדה גדולה, אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא שתי חרדות חרד יצחק, אחת על גב המזבח, ואחת כשנכנס אצלו עשו, ואין אתה יודע איזה מהן גדולה, אלא ממה שאתה קורא כאן, **גדולה עד מאד**, אתה יודע שזו הגדולה".

וראיתי בענף יוסף על המדרש שם שהביא מספר יפה תאר שכה כתב: "אחת על גבי המזבח, ואף על גב דלעיל אמרו דבעקידה היה לבו שלם כמו אביו, זה לעקוד וזה ליעקד, זה לשחוט וזה להשחט. יש לומר דהחרדה היתה מתחילה, כשהלך לעקידה שהשטן איימו בזה ואברהם כיחד ממנו, ושוב כשהרגיש באמת הדבר חרד ופחד, לפי שלא היה יודע שמה' היה הדבר אלא חשב שרות שטות עברה על אברהם כמו שאמר לו השטן, אבל אחר שאברהם הודיע לו שמהקב"ה הוא, היה לבבו בטוח ושלם כדאיתא לעיל פרשת וארא, ומה שאמר המדרש כאן אחת על גבי המזבח, לאו דוקא אלא רצונו לומר בענין המזבח" ע"ש.

ועם שאיני כדאי כלל, נראה לי שהדברים מאד דחוקים, ובעניויות איני יודע מדוע צריכים לנטות מפשוטו, דבפשוטו עם שהיה לב יצחק שלם שלם במעשה העקידה וזה לשחוט וזה להשחט, מכל מקום לא בטלו מיצחק ההרגשות הטבעיות, ואכן היה בהיותו על המזבח ירא וחרד, אבל לא יראה וחרדה המביעה צער, חוסר הסכמה ותהיה, וכמו שנראה שהבינו רבותינו המפרשים דלעיל.

והיינו שכמו שמצינו אצל אברהם אביו לא בטלו ההרגשות הטבעיות ורחמי אב, ובעת העקידה היו עיניו זולגות דמעות, ועין במר בוכה ולב שמת, כמאמרם במדרש בראשית רבה (פנ"ו ס"ח): "וישלח אברהם את ידו, הוא שולח יד ליטול את הסכין, ועיניו מורידות דמעות, ונופלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואף על פי כן הלב שמח לעשות רצון יוצרו" ע"ש, כך גם יצחק היה ירא ומפחד, ואין בזה חסרון כלל, כי עם כל דא פשט צוארו ברצון בשמחה ובלבב שלם, ובהכי אתי שפיר ולשון המדרש כפשוטו וז"ב.

וקרוב אצלי שראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים שהביא ממדרש רבותינו שגם יצחק עצמו בכה בעת העקידה, וכעת איני זוכר היכן, ועיין היטב במדרש "ויושע", וכעת אינו לפני, עיין שם.

ובילקוט שמעוני בראשית (פרשת וירא רמז ק"א דכ"ט סע"ד) הביא: "וישם אותו על המזבח, עיני אברהם בעיני יצחק, ועיני יצחק בשמי שמים, והיו דמעות נושרות ונופלות מעיני אברהם עד שהיתה קומתו משוטטת מדמעות, אמר לו בני הואיל והתחלת על רביעית דמך, יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך, באותה שעה פער פיו בבכיה וגעה געיה גדולה, והיו עיניו מרופפות וצופות לשכינה, והרים קולו ואמר אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ", ע"ש.

ולא נתחוויר לי כברור על מי קאי האי לישנא: "באותה שעה פער פיו בככיה וגעה געיה גדולה" וכו', ונראה לי דקאי על יצחק, כי על אברהם כבר אמר לעיל שהיתה קומתו משוטטת מדמעות, ואם אכן כנים אנחנו בזה הרי לנו שגם יצחק ככה בזמן העקידה, והיינו כדכתיבנא דאין בזה סרך סתירה עם הסכמתו להשחט, ואדרבה גם זו מגדולת האבות הקדושים שעם שהיו עם כל ההרגשים הטבעיים של רחמי אב לבן, ואהבת בן לאב, הסכימו באהבה בשמחה וברצון לעשות חפץ צורם ורצון קונם יתברך ודוק.

ומצאתי כעת גירסה חדשה במדרש תנחומא הקדום (פרשת תולדות ס"ב): "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא אין אדם אומר גדולה עד מאד אלא שהיתה אחרת לפניו, ומה שתי חרדות חרד יצחק אחת בהר המוריה, כשעקדו אביו ונטל את המאכלת לשחטו נגלה הקב"ה על המלאכים ופתח את הרקיע, ויצחק נשא עיניו ורואה חדרי המרכבה וחרד ונודע, וכאן חרד חרדה והיתה גדולה מן הראשונה, להלן ראה את הקב"ה ואת חדרי המרכבה ואת המלאכים וחרד, וכאן בשביל שנכנס יעקב ונטל את הברכות והיתה חרדתו גדולה מאותה חרדה" עכ"ל.

ולפי מדרש זה החרדה דחרד יצחק על גבי המזבח לא מחמת פחד המיתה ופחד הסכין וכיוצא, אלא חרדת קדש מהדר גאון הקב"ה חדרי המרכבה והמלאכים, ולפי זה מעיקרא מתיישבת הערת הרב יפה תאר, אבל לפי נוסח מדרש תנחומא דידן יש לפרש כדכתיבנא, וכן נראה שהבין מהרז"ו ז"ל בפירושו למדרש בראשית רבה (פס"ז ס"ב) ודוק היטב.

ובהאי מילתא דעקידת יצחק אבינו ע"ה, דע כי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה במדבר (כ"ח י"ד) כתב: "יצחק הוקרב בארבע שעות ביום". והמהדיר בהערותיו שם כתב "לא ידוע לי המקור".

ואני מצאתי לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית (כ"ד ס"ג דף ק"צ) שכתב: "העקידה היתה לאחר חצי היום, כי בנה מזבח, לכך תפילת מנחה לאחר שש שעות ומחצה" עכ"ל.

ועזרני השי"ת ומצאתי בספר הזהר הקדוש ח"א (דקס"ד רע"ב): "בזמנא דאיתעקד יצחק על גבי מדבחא ההיא שעתא בין הערביים הוה", וזה כדברי בעל הרוקח ז"ל. והגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש בתפילה שתיקן למנחה דיום הכיפורים כה כתב: "ותזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו אשר בימים האלה בזמן הזה בעשור לחדש תשרי היתה עקידתו **בהעלות המנחה**" ודוק היטב.

עוד דע כי שמעתי מדודי מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל שלא לומר בתפילה הנ"ל תיבות "בעשור לחודש תשרי", אחר שיש מחלוקת גדולה מתי היתה העקידה כנודע, עד כאן שמעתי ממנו זצ"ל.

ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ג (רי"ח ע"א) שעקידת יצחק היתה בראש השנה, ועיין בהגהות נצוצי זהר (שם אות י'), וכן מצאתי לרבי אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה ויקרא (כ"ג כ"ה דף רפ"ה): "אברהם ויעקב נולדו בראש השנה, ויצחק עקידתו בראש השנה", והרה"ג

המהדיר ציין שכן אמרו במדרש פסיקתא רבתי (פמ"א ס"ו), וכן מצאתי בספר אבודרהם (תפילת ראש השנה דף רס"ט) שכתב: "אמרו במדרש שבראש השנה נעקד יצחק על גבי המזבח, ואותו היום שמעה שרה ותצעק ותיבב ותליל, ועל כן אמר הכתוב יום תרועה יהיה לכם, ומתרגם יום יבבה, כדי שיזכור לנו הקב"ה יללת שרה אמנו ויכפר לנו". ובספר שבלי הלקט (הלכות ראש השנה סימן רפ"ח) כתב: "העקידה היתה בראש השנה" עכ"ל. ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו לוח ארז על תנא דבי אליהו זוטא (פרק כ"ג ד"ה כנגד ד"ס ע"א), ובספרו נפש חיים (מערכת ע' אות פ"ג), ולמו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן תקפ"ד אות ט"ז), ועכשיו ראיתי בארוכה בשו"ת יין הטוב (סימן נ"א ונ"ב), ובמקומו כתבנו בס"ד.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

ו. אכילה עם עמי הארץ

מקרבך את מספר ימיך אמלא", עם דברי מדרש תנא דבי אליהו דלעיל, וקאמר קרא ועבדתם את ה"א, דאם האוכל עם עם הארץ כעובד עבודה זרה, גדולה מידה טובה ממידת פורענות (סוטה י"א א'), והאוכל עם תלמיד חכם כעובד את ה' אלהיו, ועל ידי זה וברך את לחמך ואת מימך, שבעבודה זרה נאמר זובח לאלהים יחרם, ולא ידבק בידם מאומה מן החרם, שהוא ארור בו חרם בו, ואילו כאן את מספר ימיך אמלא, הפך האוכל עם עם הארץ שאינו ממלא את ימיו" ע"ש ודפח"ח.

וי"ש לומר טעם נוסף והוא, כיון שיודעים אנחנו ששלחנו של עם הארץ נקרא קיא צואה ועבודה זרה עיין בפירוש ישועות יעקב (שם אות י"ג), וכל האוכל עם עם הארץ כעובד עבודה זרה, ולפי זה אין שם משכן לשכינה, שעבודה זרה ואביזרה מסלקת השראת שכינה, וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי הנכחי לקמן (ערך הליכה בדרכים, וערך עבודה זרה) עש"ב, וכבר ביארנו בפתיחה לחיבורי הנכחי שכשיש דיבוק לשכינה יחיה, ולהפך להפך, אם כן היינו טעמא דהאוכל עם עם הארץ אינו ממלא ימיו ודוק.

מדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק י"ב): "ירבה אדם סעודתו עם תלמידי חכמים ואל ירבה סעודתו עם עמי הארץ, לפי שלאחר שעה הוא מספר עליו לשון הרע וכו', הא למדת שכל האוכל לחם עם עם הארץ על השלחן כאילו עובד עבודה זרה, ואם תלמיד חכם הוא (שאכל עם עם הארץ) מזלול הוא את תורתו, ומחלל שמו של אביו שבשמים, ומאלמן את אשתו ומייתם את בניו, ואינו ממלא את ימיו, וקושר שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות".

ובטעמא דמילתא שהאוכל עם עם הארץ מת לפני זמנו, בפשוטו יש לומר שהרי עם הארץ אחר כך מדבר עליו לשון הרע כדאמר במדרש הנ"ל, וקיימא לן לשון הרע הורגת שלשה (ערכין ט"ו א'), ומי שאינו מדבר לשון הרע יאריך ימים ככתוב מי האיש החפץ ימים אוהב ימים - נצור לשונך וגו', ועיין בספר נפש חיים (מערכת ח' אות ג') ע"ש.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת משפטים אות מ"ה) שכתב לבאר הפסוק "ועבדתם את ה' אלהיכם, וברך את לחמך ואת מימך, והסירותי מחלה

ז. אכילה עם תלמידי חכמים

זו הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם **ולאכול ולשתות** עם תלמידי חכמים ולעשות פרוקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה

כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות (פ"ו ה"ב): "מצות עשה להדבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה

קרא ועבדתם את ה'א, דאם האוכל עם עם הארץ כעובד עבודה זרה, גדולה מידה טובה ממידת פורענות, והאוכל עם תלמיד חכם כעובד את ה' אלהיו, ועל ידי זה וברך את לחמך ואת מימך, שבעבודה זרה נאמר זובח לאלהים יחרם, ולא ידבק בידם מאומה מן החרם, שהוא ארוך בו חרם בו, ואילו כאן את מספר ימיך אמלא, הפך האוכל עם עם הארץ שאינו ממלא את ימיו ע"ש ודפח"ח.

עוד מצאתי בס"ד במדרש לקח טוב בראשית (י"ג י"א): "כל הפורש מן הצדיק כפורש מחייו", וכיוצא בזה אמר רבי טרפון לרבי עקיבא: "כל הפורש ממך כפורש מן החיים" כקידושין (פ"ו ב'), וכן הוא בספרי (בהעלותך י"ח ע"ש, ולהאמור מובן היטב בס"ד, שהרי כל המדובק בשכינה מדובק בחיים, וכנ"ל, וכבר אמרו רז"ל: "כל מקום שהצדיקים הולכים שכינה הולכת עליהם" וכדאיתא במדרש לקח טוב עצמו בראשית (מ' ט"ו) ובבראשית רבה (פפ"ו ס"ו), ולכן הפורש מן הצדיק כפורש מן החיים ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך הקבלת פני חכמים), ובחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ד), עיין שם].

וזו לשון רבינו הגדול רבי חיים בן עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש דברים (י"ג ה'): "ואומרו ובו תדבקון, יתבאר על דרך אומרם ז"ל וכי אפשר לידבק בשכינה, אלא שידבק בלומדי תורה שהם מרכבה לשכינה, וכאילו נדבק בו יתברך" ודוק.

ובספר לקט אמרי קודש (פרשת עקב דף ל"ה) הובא משם איש האלהים אהרן קדוש ה', אדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זיע"א שפירש סמיכות הפסוקים בספר דברים (י"א כ"א וכ"ב) למען ירבו ימיכם וגו' לדבקה בו וגו', ופירש רש"י ואפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא,

בו". וכן הוא בספר המצוות (עשה ה') עיין שם. ולפי זה שכשאוכל עם תלמיד חכם כאילו נדבק לשכינה, וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות (שם), וכן הוא בכתובות (ק"א ב') עיין שם, בדין הוא שיאריך ימים ושנות חיים וכמו שנתבאר באריכות בפתיחה לחיבורי הנכחי שהנדבק לשכינה נדבק בחיים.

ובמדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק י"ח) אמרו: "כל שלחן שאין תלמיד חכם נהנה ממנו - אינו מבורך" עיין שם.

ובזה מובן אצלי גם אמרם ז"ל בברכות (מ"ב א'): "אמר אביי תכף לתלמיד חכם ברכה שנאמר ויברכני ה' בגללך", ופירש רש"י ז"ל: "תכף לתלמיד חכם ברכה המקרבו אליו ומארחו בביתו", והיינו טעמא שמאחר שהמארח תלמיד חכם בביתו נדבק לשכינה וכמפורש להדיא במדרש הגדול דלקמיה (ד"ה והנה מה), אם כן בדין הוא שיטול ברכה, דהשכינה מקור הברכות וברכה אתקריאת, וכאומרם ז"ל בספר זהר הקדוש ח"ב (דל"ה ע"א) "שכינה איהי ברכתא דכל עלמא, וכל ברכאן דכל עלמא מהכא נפקי, ודא איהי ברכה", וצרף לכך דבריהם ז"ל: "דשכינתא לא אעדי מתלמידי חכמים לעלמין" כדאיתא בספר זהר הקדוש ח"ג (דס"א ע"א ושם דל"ה ע"ב), ועיין בארוכה בזה בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק י"א) ע"ש, ולפיכך האוכל עם תלמיד חכם שנדבק לשכינה יאריך ימים וחיים, ועיין ברכות (י' ב', ושם ס"ג ב') ודוק היטב.

ומצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת משפטים אות מ"ה) שכתב לבאר הפסוק "ועבדתם את ה' אלהיך, וברך את לחמך ואת מימך, והסירותי מחלה מקרבך, את מספר ימיך אמלא", עם דברי מדרש תנא דבי אליהו דלעיל, וקאמר

ועוד דע דאמרו במדרש שוחר טוב (פק"ד סכ"ד): "כל מי שמתלווה לתלמידי חכמים עתיד הקב"ה לשחוק עמהם לעולם הבא" ע"ש. והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (דפ"ד ע"ג) כתב: **"וקיימא לן שגדול כבוד תלמידי חכמים יותר מכבוד התורה"**, ועיין מגילה (ג' ב') ודוק.

וראייתי לנכון להביא כאן לשון הזהב של רבינו בעל החינוך ז"ל: "מצוה תל"ד, ובו תדבק, שנצטוונו להתדבק עם חכמי התורה כדי שנלמוד מהם מצותיה הנכבדות ויורונו הדיעות האמיתיות וכו', שורש המצוה גלוי הוא, כדי שנלמד לדעת דרכי ה' יתברך, ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, הזכרים וגם הנקבות מצוה עליהן גם כן לשמוע דברי חכמים כדי שילמדו לדעת את ה', והעובר על זה ואינו מתחבר עמהם לקבוע בלבו אהבתם ומשתדל בטובתם ותועלתם בעתים שיש סיפק בידו לעשות, כן מבטל עשה זה, ועונשו גדול כי הם קיום התורה ויסוד חזק לתשועת הנפשות, שכל הרגיל עם תלמידי חכמים לא במהרה הוא חוטא, והמלך שלמה אמר הולך את חכמים יחכם, ורבותינו ז"ל אמרו הוי מתאבק בעפר רגליהם" עכ"ל. ועיין מה שכתב בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו צדקה לחיים (אות שפ"א) עש"ב.

אלא הדבק בתלמידי חכמים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בי", ואמר מרן אדמו"ר שזהו גם כן סגולה לאריכות ימים ושנים טובות - למען ירבו ימיכם כשיהו דבקים בתלמידים ובחכמים ולדבקה בו", והובא בספר והייתם לי סגולה (דף ק"ו אות ק"י) ודפח"ח.

והנה מה שסיים הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות (שם): "ולתחבר להן (לתלמידי חכמים) **בכל מיני חיבור**", יתכן שנתכוון גם לכלול **לארח תלמיד חכם בתוך ביתו**, וכמו שמצאתי בס"ד במדרש הגדול דברים (פרק ד', דף ע') שגרס: "העושה פרקמטיא לתלמיד חכם, **והמארח תלמיד חכם בתוך ביתו**, והמהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה" ע"ש, ועיין ברכות (י' ב', וס"ג ב') ודוק.

ודע דכשבא לנשק ידי תלמידי חכמים יש להקדים ולומר לשם יחוד קבה"ו וכו' הריני בא לקיים מצות עשה של כיבוד תלמידי חכמים ולנשק את ידם לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וגו', וכמו שכתב מורי זקני הגאון ז"ל בכף החיים או"ח (סימן רס"ב אות י"ז) ע"ש. [ובספר ראשית חכמה (פרק גידול בנין) כתב דיש לחנך את הילדים לנשק ידי תלמידי חכמים ע"ש].

ח. אמונה

כן שכרו אריכות ימים, ולכן דרשו על שילוח הקן פסוק אורח חיים פן תפלוס" עכ"ל.

וטעמא דמילתא כמבואר אצלינו במקומות הרבה דכל הדבוק בשכינה זוכה לחיים והארכתו בפתיחה לחיבורי הנכחי, וזו לשון הרב כלי יקר עצמו בספרו עמודי שש (סוף עמוד התורה ד"ז סע"ד): **"כי הדבקות**

כתב בספר כלי יקר דברים (כ"ב ז'): "אמרו רז"ל קיימת מצות שילוח הקן - תזכה לבנות בית חדש, ומה ענין זה לזה, אלא לפי שמצות שילוח הקן מביאתך לידי אמונת חידוש העולם שהקב"ה בנאו וחדשו, על כן מידה כנגד מידה תזכה גם אתה לבנות בית חדש, וזהו יסוד האמונה וכתוב וצדיק באמונתו יחיה, **כי על ידי האמונה הוא דבק במקור חיים, על**

והרי אמונה דא שכינתא כמפורש בספר הזהר הקדוש ח"ב (דרכ"ג ע"א), וכלשון ספר תיקוני זהר (ד"ה ע"א): "ושכינתא איהי אמונה", ועוד שם (דצ"ז ע"ב): "מאן דסליק אמונה דקב"ה דאיהי שכינתיה", ועיין בביאור הגר"א בסוף ספר התיקונים (תיקון י"א), וכתב בפירושו מהר"ם רקאנטי על התורה (פרשת שופטים): "השכינה היא המנהגת העולם שנאמר וכל מעשהו באמונה" ע"ש, וכ"כ עוד שם (פרשת בשלה) והובא בספר שפתי כהן (ס"פ שלח לך) ודוק.

מ. אמן יהא שמיה רבא

הקב"ה מתמלא רחמים ונותן חיים על הכל". אבל יש להעיר שלשון ספר הזהר הקדוש שלפנינו שונה באות אחת, ממה שהעתיק בקב הישר, שנוסח דילן כך הוא: "בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אמן יהא שמיה רבא מברך, קב"ה אתמלי רחמין וחיים על כלא", ולא כמובא בקב הישר חיים, ובדקתי בספר הזהר דפוס ראשון, קרימונא שי"ט, וגם שם הגירסה חיים ולא חיים וצ"ב. [ובקונטרס הנ"ל גם הוא העתיק דברי ספר הזהר הנ"ל, ולא ידעתי מדוע לא הרגיש ששם כתוב חיים ולא חיים].

גם מה שכתב בקב הישר שרבותינו אמרו "שהעונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו מצננין לו הגיהנם" - כעת נעלם ממני ולא ידעתי היכן אמרו כן על העונה אמן יהא שמיה רבא, ועיין היטב בלשונות הזהר שהביא שם, ובברכות (ט"ו סע"ב) אמרו כן על המדקדק בקריאת שמע, ולא על הנזהר באמן יהא שמיה רבא, ועיין בספר שערי זהר שם, ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן ט' דף ק') מה שביארנו בזה בס"ד.

בשכינה - נותן חיים אל הנדבק", וגם בספרו כלי יקר שמות (כ' י"ב) כתב: "הזכיר ה' אלהיך אצל כיבוד אב ואם, שעשה הקב"ה דירה לשמו הגדול אצל אב ואם לומר שהמכבד אב ואם כאילו דרתי בניכם וכבדוני [קידושין ל' ב'], ועל כן שכרו אריכות ימים כי הדבקות בה' מקור חיים ונותן חיים ארוכים אל האדם, וכו', והנשמה על ידי הדבקות שיש לה עמו תזכה לאריכות ימים, כמו שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" ודוק היטב.

כתב בקונטרס היקר "עצות לזכות בדין בימים הנוראים" (סימן י"א דף פ"ב): "בספר קב הישר (פרק מ"ה) הביא בשם ספר הזהר הקדוש דאם אומרים אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו, אזי הקב"ה מתמלא ברחמים ונותן חיים לכולם", והאריך שם במעלות וסגולות העונה אמן יהא שמיה רבא ע"ש.

ועיינתי בספר קב הישר שם וראיתי שכתב: "ולא לחנם אמרו רז"ל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו מצננין לו הגיהנם, ואין הדבר יוצא מידי פשוטו, שצריך לומר אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו, ואין הפירוש להרים קול ביותר מדאי פן יתלוצצו המלעיגים, אלא הוא בכל כוחו באיבריו, וכמ"ש בספר הזהר פרשת פינחס (דרכ"ס ע"א) שצריך האדם לעורר כל איבריו בחילא תקיפא ובזה יתבר לביה ואיתבר חילא דסט"א, ואף הרשעים מוצאין מנוחה על ידי עניית אמן יהא שמיה רבא, וכדאיתא בזהר פרשת נח (דס"ב ע"ב) בזמנא דישראל עונין בקול רם אמן יהא שמיה רבא

י. אנגריא בתלמידי חכמים

וידקדק בלשון רש"י ז"ל שכתב העושה אנגריא בתלמידי חכמים **תמיד** וכו', ודוק].

ועיין נדרים (ל"ב א'): "אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים", ועיין בפירושו הרא"ש ז"ל שם.

כתב רש"י ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"א מ"ג): "ודאישתמש בתגא חלף, המשתמש בתלמידי חכמים, עושה אינגריא בתלמידי חכמים תמיד, נכרת בחצי ימיו, מפני שמבטלם מלהגות באהבת התורה", ועיין בפירושו מחזור ויטרי לאבות שם שגם כן כתב כך, ולדברי רש"י ז"ל הללו העירני בני בכורי ידידי הרה"ג רבי אברהם אליעזר שליט"א.

יא. אשה טובה

אלו אף על פי שהיה מרחק רב ביניהם. לפיכך היה אברהם מהדר תיכף להשיאו אשה, כי חשב אולי אשתו תמלא מקומה של שרה ויהיה שמח בה כמו באשתו ממש, וכך היה שעד שלא שקעה שמשה של שרה זרחה שמשה של רבקה ונעשית דוגמת שרה ממש כמו שפירש רש"י בסמוך ויביאה האהלה שרה אמו והרי היא אמו וגו', וזהו קישור נכון בסמיכות פסוק זה אל הזיווג של יצחק" עכ"ל.

ובס"ד רואה אני שהוא תלמוד ערוך במסכת יבמות (ס"ג ב'): "אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים", ופירש הקדוש רבינו ישראל אלנקווה זצ"ל הי"ד בספרו מנורת המאור (פרק י' דף ל"ג): "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים. פירוש **אשה יפה** - **אשה טובה**, כמו יפה הדבר, שאין יופי האשה בפניה אלא במעשיה, שנאמר שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל" ודוק. [ועיין היטב בדברי רבינו המאירי ומהרש"א יבמות שם, ובפירושו המיוחס לרש"י לפרק חלק סנהדרין (ק' ב') ודוק].

כתב בספר כלי יקר בראשית (כ"ד א'): "ואברהם זקן בא בימים. הרבה מפרשים תמהו הלא כבר נאמר ואברהם ושרה זקנים באים בימים, והיה כמו ל"ז שנה בין שני זמנים אלו, וכו'.

ונובל לומר, שטובים השנים מן האחד, והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וזה כי **האשה הטובה מוספת לבעלה חיים**, כמו שאמר בספר קהלת (ט' ט) ראה חיים עם אשה, וגם **הבן הטוב מוסיף חיים לאביו**, כי כל המעמיד בן צדיק כאילו לא מת - קל וחומר בחייו, לפיכך מן לידת יצחק עד מיתת שרה היה החוט משולש, כי נתוספה לאברהם חיות מצד האשה ומצד בנו יצחק. ובכל הימים הללו היה אברהם עומד במעמד אחד לא נתוספה בו חולשה כמנהג הזקנים, כי היו לו ימי שמחה וברכה, אבל קודם לידת יצחק לא היה לו שמחה כי אם מאשתו, ואחר מיתת שרה לא היה לו שמחה כי אם בכנו, על כן היו שני גבולים אלו שוים, כמו שהיה סמוך ללידת יצחק כך נעשה אחר מיתת שרה, לפיכך נאמר לשון אחד על שני זמנים

חידושי סוגיות

(עירובין ק' ב')

א. בענין ראיית דם לנשים ואנשים

[עדות ביעקב ח"ב סי' ל']

יש דף קמ"ו הגירסה כך: "עשר גזרות נגזרו על חוה, ואלו הן דם נדה, דם בתולים, צער ההריון, צער לידה", וכו' ע"ש.

וראיתי בתנחומא (מצורע סי' ט'): "ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים למה ואשה, ואין כתיב ואיש כי יזוב, לשעבר היתה זבה נוהגת באנשים ובנשים שנאמר איש איש כי יהיה זב מבשרו, רבי מאיר אומר טומאת האיש קשה מטומאת האשה למה שטומאת הנשים סימן לבנים הוא אבל של איש של צער הוא שנאמר וזאת תהיה טומאתו בזובו דבר שחותם וסוגר. לשעבר היו האנשים רואים מים עד שעמדה רחל ואמרה כי דרך נשים לי (בראשית ל"א) ונתן לה לכך נאמר ואשה כי יזוב זוב דמה".

והרב המפרש בעל עץ יוסף, הניח חלק ולא פירש מאומה, ואני בעניותי איני מבין הדברים, חדא מהו זה שאמר: "לשעבר היתה זבה נוהגת באנשים ובנשים שנאמר איש איש כי יהיה זב מבשרו" וכו', כאילו שעכשיו לא כן הוא, ואינו מובן וכי זיבה אינה נוהגת עכשיו באנשים כמו בנשים, ועיין.

ותו מהו זה שאמר במדרש שם: "לשעבר היו האנשים רואים מים, עד שעמדה רחל ואמרה כי דרך נשים לי ונתן לה, לכך נאמר ואשה כי יזוב זוב דמה", וכי השתא אין האנשים רואים מים, ותו מהו המושג של "ראיית מים" שלא שמענו שמעו, ותו מה הביא ראייה מרחל דהתם בדם מיירי.

עירובין (ק' ב'): "אמר רב יצחק בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה, דכתיב אל האשה אמר הרבה ארבה, אלו שני טפי דמים אחת דם נדה ואחת דם בתולים, עצבונך זה צער גידול בנים, והרונך זה צער העיבור, בעצב תלדי בנים כמשמעו".

ומבואר באר היטב דבין הקללות שנתקללה חוה היו ענין דם נדה ודם בתולים. וכן הוא באבות דרבי נתן (פ"א ה"ז) ע"ש, ופרקי רבי אליעזר (פי"ד דל"ד ע"א) ועיין הגהות הגאון רד"ל ז"ל שם.

ובן מצאתי בספר אוצר המדרשים (פרק אדם הראשון ד"י ע"א): "עשרה גזרות נגזרו על אדם הראשון, ועשרה על חוה, ועשרה על הנחש, ועשרה על הארץ. עשרה על האדם (א) היה לבוש כלי חמדה והפשיטו הקב"ה הימנו. (ב) שהוא מתפרנס בצער. (ג) שהוא אוכל טוב ומוציא רע. (ד) שהוא גולה ממקום למקום. (ה) ריח זיעה. (ו) שיש בו יצר הרע (ז) ששלטה בו רימה ותולעה. (ח) שנמסר למות שימיתוהו. (ט) קצר ימים ושבע רוגז. (י) שהוא עתיד לעמוד בדין. [ויש להבין שהרבה מהקללות הם שייכות גם לחוה ולא רק לאדם, ועיין].

עשרה על חוה. (א) דם נדה נזופה מביתה גרושה מבעלה" וכו', ובנוסח שני שם (די"א ע"א): "עשר על חוה (א) דם נדה. (ב) דם בתולים. (ג) צער הריון" וכו', ובספר בתי בתי מדרשות ח"א (מדרש ילמדנו בראשית פרק א פסקה

ציין לתנחומא דלעיל ועיין בהערות שם.

ומצאתי לחד מאדירי קמאי רבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל, רביה דהרמב"ן ז"ל, בספרו פירוש התפילות והברכות ח"ב (דף מ"ג) שכה כתב: "כשכלה או שאר נשים או בעלי קרי טובלין מברכין אקב"ו על הטבילה, וטובלין במקוה או במים חיים, חוץ מן הזב שאינו טובל במקוה, ונראה דלכך הקפידה תורה על הזב לטבול במים חיים יותר מן הנדה, לפי דאמר בתנחומא שהיו האנשים רגילים לראות תדיר דם נדות כמו הנשים, ומשבאה רחל ואמרה כי דרך נשים לי, פסק נדות מן האנשים, ולכך החמיר בטבילת האנשים והקל בנשים לעשות זבות כנדות וכו', אבל זבה כנדה" [שאינה צריכה מים חיים] ע"כ. [ועיין שם בהערות המהדיר, ולא ראה לגירסת תנחומא הקדמון וילקוט שמעוני].

ונעלם ממני מדוע לא העיר רבינו יהודה בר יקר ז"ל מדברי רז"ל בבבלי דעירובין, דלכאורה לא סבירא להו כדרשת התנחומא וכנ"ל, וגם לא הבינותי היטב טעמו שנתן מדוע זב טובל דייקא במים חיים לפי דברי התנחומא הללו, ורשמתי למזכרת ועיין בה.

וברור אצלי שיש כאן שגיאת הדפוס ונשמטה אות אחת, וכך צריך לומר: "לשעבר היו האנשים רואים [ד]מים, עד שעמדה רחל ואמרה כי דרך נשים לי ונתן לה לכך נאמר ואשה כי יזוב זוב דמה", וחפשתי במדרש תנחומא הקדום ואכן שם (סימן ט"ז) הגירסה דמים ואתי שפיר ודוק. [ועכשיו נדפס תנחומא מהדורת "אשכול" והגיהו דמים על פי הילקוט שמעוני ע"ש].

ויוצא מדברי רבותינו בתנחומא שעד זמן רחל אמנו היו האנשים רואים דם נדה כנשים, ולכאורה זה לא כבבלי דעירובין והמדרשים דלעיל שרק חוה התקללה בהא ולא אדם וצ"ב.

והנאון חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ג' אות ט"ו) כתב: "נדה היא מטמאת באודם ולא האיש וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל ריש הלכות משכב ומושב. ושמעתי מפי מגידי אמת שידעו בבירור שאדם אחד מישראל בכל חודש היה לו וסת ורואה דם ודרך נשים לו, ואם יתאחר וסתו יש לו צער, והראוני את האיש ואת סיחו, אך לא דברתי עמו על זה והוא פלא, וזה האיש מגדולי הקהל והוליד כמה בנות", ולא

ב. בענין ריצוי לדבר מצוה

[עדות ביעקב ח"ב סי' לא]

ופירש רש"י ז"ל: "והוא ימשול בך, שהוא מושל לומר בפה תאות לבו, והאשה בלב, ובושה להוציא בפה: דמרצייא ארצויי קמיה, מראה לפניו עניני חיבה", והר"ן ז"ל בנדרים (כ' סע"ב) כתב: "כל אדם שאשתו תובעתו, כלאה שיצאה לפני יעקב ואמרה לו אלי תבא ויצא ממנה יששכר: דמרציא ארצויי, שמפתה אותו בדברי רצוי ופיוס כלאה שלא

עירובין (ק' סע"ב): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הווין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן וכו', איני והאמר רב יצחק בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה, והוא ימשל בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה וזו היא מדה טובה בנשים, כי קאמרין דמרציא ארצויי קמיה".

ולכאורה כבר בדברי גדולי קמאי הראב"ד ורבינו הטור ז"ל, מבואר מה שהביא

הגאון חיד"א משם אותו גדול, ונעלם ממני מדוע לא הביאו את דברות רבותינו הראשונים כמלאכים הראב"ד ז"ל והטור ז"ל, וצ"ב.

ודוחק לומר שאותו גדול השמיענו שיעקר מצות עונה היא כאשר האשה מראה

סימנים וכו', וזה אינו מודגש בדברי הראב"ד ז"ל, ואינו מוכרח, ואחשוב שבודאי היה מקום גם להזכיר דברי הראב"ד ז"ל שהבאנו.

ובהיותי בזה ראיתי לרב המובהק בהוראה הגה"ק רבי אברהם מבוטשאטש ז"ל

בספרו מילי דחסידותא על ספר חסידים (ס"ס תקי"ז) שכה כתב: "מי שידוע באשתו שמשתוקקת לעונה, יש לומר שמוטל אז עונה הגם שכפי שיעור שאמרו חז"ל אין מוטל עליו אז, ואולי נכלל כן במה שאמרו חז"ל [יבמות ס"ב ב'] ופקדת נוך ולא תחטא וכו' אם יודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה וכו', והיה צד לומר שכך הוא רק מדברי קבלה. ואם חיוב עונה בכך, יש לומר שמה שאמרו ולא תחטא ידוע כן מתורתנו הקדושה, ואולי נכלל כן מצד מה שאמר הכתוב אם תענה את בנותי, והגם שמלשון לכן אין ללמוד כל כך מצוה מתורתנו הקדושה, אולי גילוי מילתא שכך הוא סגנון ענוי וממילא הוה ליה חיוב עונה, ומכל מקום מצד זה אין חיוב רק בידוע בודאי, ומכל מקום אין קפיא ודרך שיעור עונה שקבעו חז"ל די על צד היותר טוב" ע"ש.

ומבלל הדברים האמורים לעיל, יראה הרוואה מה שיש לעמוד בדברי קדשו זיע"א, ועיין שו"ת שמחת כהן אלאחד (סימן פ"ב), וגוף הענין נתבאר במקומו בס"ד.

אמרה ליעקב אלא לסור באהלה אבל לא שתהא תובעתו בפה".

והנה דברי הר"ן ז"ל שלאה שלא אמרה ליעקב אלא לסור באהלה אבל לא תבעתו בפה, בעניותי לא הבינותי היטב, ונעלם ממני היכן נזכר במקרא שרק בקשה שיסור לאהלה, והרי כתוב בבראשית (ל' ט"ז): "ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכור שכרתוך" וגו', ובחון לשון אונקלוס דתיבת ויבא יעקב תרגם ואתא יעקב, אבל תיבת ותאמר אלי תבא, תרגם ואמרת "לותי תיעול" שהוא לשון פקידה, ויש ליישב.

וכתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין נדה (ל"א ב' דקט"ו רע"ג): "ושמעתי מאחד מגדולי הדור דאם האשה מראה סימנים וארצווי ארצה קמיה דבעל, היא עונתה האמיתית, וראיתי בתשובה כתב יד לאחד קדוש דאם הוא נוהג משבת לשבת והיה נזהר בזה מאד וראה דארצווי ארצה קמיה פעם אחת בחול חייב לפוקדה", ובספרו יוסף תהילות על ספר תהלים (פרק קי"ט אות ד' ד"ע ע"א) כתב: "ושמעתי מאחד מגדולי הדור ז"ל דעל פי הדין אין לך מצוה וחיוב גמור כמו אי ארצווי ארצה קמיה" ע"ש, והגאון חיד"א ז"ל חזר וכתב כן עוד פעמים הרבה בספרי קדשו, ולדוגמא אציין עיין בספרו פני דוד (משפטים אות ח'), ובספרו ככר לאדן (דור"ע ע"ב), ובספרו ראשי אבות על מסכת אבות (פ"ז מ"ז דל"ד רע"א) ועוד.

ויש לי להעיר דהנה זו לשון רבינו הטור ז"ל אור"ח (סימן ר"מ): "כתב הראב"ד ז"ל וכו' ואם אשתו משתוקקת אליו והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו, ומקשטת עצמה לפניו, כדי שיתן דעתו עליה וכו' היא מצות עונה האמורה בתורה", ע"כ.

ג. בענין היינו למדין גזל מנמלה

[ערות ביעקב ח"א סי' טז]

אם תגזול דבר מחברתה, ואף על פי כן תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה, מזונה, כל אחת ואחת אינה גוזלת מחבירתה", הרי שמדגיש כנ"ל שאינה גוזלת "מחבירתה" ודוק.

וראיתי עכשיו שהדברים גם מפורשים בגוף הסוגיא בעירובין (ק' סע"ב): "אמר רבי יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול, וגזל מנמלה", ופירש רש"י ז"ל: "וגזל מנמלה דכתיב תכין בקיץ לחמה, ואין אחת גוזלת מאכל חברתה", ובודאי שמקור דבריו במדרש הנ"ל, ובמתק לשונו תירץ שלא יקשה מההיא דפאה ודוק.

ומצאתי בספר הפלאה על מסכת כתובות (בפתיחה אות ח') שכתב: "מה שאמר ישעיה הנביא ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע, יש לומר שרמז בנבואה על חמורו של רבי פינחס בן יאיר שלא רצה לאכול כשנתנו לו דבר שאינו מעושר כדאיתא בחולין (ו' ב'), ואין סברא לומר שמקיים החמור מצוה שישראל נצטוו בה ואין הציווי על הבהמה. [א"ה עיין מהרש"א ותורת חיים חולין שם ודוק היטב]."

ויראה דאמרו חז"ל למדנו גזל מנמלה, משמע דנוהרים בעלי חיים בגזל אף שלא נצטוו, והטעם דגזל הוא מן המצות הנקראים "משפטים" וכמו שפירש רש"י ז"ל דאפילו לא נצטוו על הגזל ראויים לקיימו. [דברי רש"י הנ"ל שהביא לא ידעתי היכן הם, ועיין רש"י בראשית (כ"ו ה') שכתב: "מצותי, דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים". אבל לא מקרא ד"משפטים" נפיק, ועיין היטב רש"י שמות (כ"ד ג'), וויקרא

פאה (פ"ד מ"א): "חורי הנמלים שבתוך הקמה, הרי הן של בעל הבית" וכו', ופסק כן הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מתנות עניים (פ"ד ה"ט): "זרעים הנמצאים בחורי הנמלים, אם היו החורים בתוך הקמה הרי הוא של בעל השדה, שאין לעניים מתנה בתוך הקמה, ואם היו במקום שנקצר הרי זה של עניים שמא מן הלקט גרוהו" הנמלים וכו' עיין שם.

ושאל היקר רבי יעקב שחר ב' שליט"א מהו שאמרו זרעים הנמצאים בחורי הנמלים וכו', והרי אנו קיימא לן שהנמלים בורחים מן הגזל, כדאמרו בילקוט שמעוני משלי (פרק ו' רמז תקל"ח): "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה, מהו ראה דרכיה וחכם, ראה דרך ארץ שבה שהיא בורחת מן הגזל. אמר רבי שמעון בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת, והיו כולם באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה, אף על פי שאין לה לא שופט ולא שוטר שנאמר אשר אין לה קצין שוטר ומושל", ומקור הדברים במדרש דברים רבה (פ"ה ס"ב) ע"ש.

אבל לא קשיא דמה שאמרו רז"ל שהנמלה בורחת מן הגזל היינו שאינה גוזלת לחברותיה הנמלים כמותה, אבל משאר הנבראים כולל בני אדם וכו' לוקחת ולוקחת, וכן הוא בהדיא בדברי רש"י משלי שם (ו' ו'): "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל, תכין בקיץ לחמה, אגרה בקציר מאכלה", ופירש רש"י ז"ל: "אשר אין לה קצין, שיוכיח אותה ויזרנה ויוציא מידה

מכל הנ"ל, וגדולה מזו למדנו מדבריו ז"ל דדבר זה אינו נוהג רק בנמלה אלא בכל בעלי חיים וכגון חמורים ומטעם שהגזל מצווה "שכלית", ויש להבין דרבותינו בתלמוד ובמדרש אמרו כן על ה"נמלה" ולא על שאר בעלי חיים כנ"ל, וצ"ב.

והעובדא דחמורו דרבי יוסי דמן יוקרת כבר הוא ז"ל שם בהפלאה בראש דבריו הסביר דאיתפשוטא דרבי יוסי גרם לה ומכח בעליה נזהר החמור ע"ש. ופורתא לא דק במה שכתב שבשבת (ק"ב ב') הזכירו חמורו של רבי יוסי דמן יוקרת, ולא היא ששם הזכירו חמורו דרבי חנינא בן דוסא עיין שם.

(י"ח ד), ובחיבורי חוקי רצונך (סימן א') ודוק].
ואם כן אף חמורו של רבי פינחס בן יאיר יש לומר דלא רצה לאכול מטעם "גזל", שאין התבואה של בעלים, וכיון שיש בו חלק המעשר והוא גזל השבט כמו שכתבו התוספות פסחים (ל"ח א') והיינו דקאמר קרא וחמור אבוס בעליו שידע החמור מה שהאבוס משל בעלים, ועיין במסכת תענית (כ"ד א') בחמורו של רבי יוסי דמן דיוקרת שהיה נזהר גם כן בגזל והיינו כמו שכתבנו, עד כאן מספר הפלאה.

ומריהומי דבריו ז"ל מתבאר דנמלה דזהירה בגזל, לא רק שאינה גוזלת נשל חברותיה אלא אף נזהרת בשל אחרים, וצ"ע